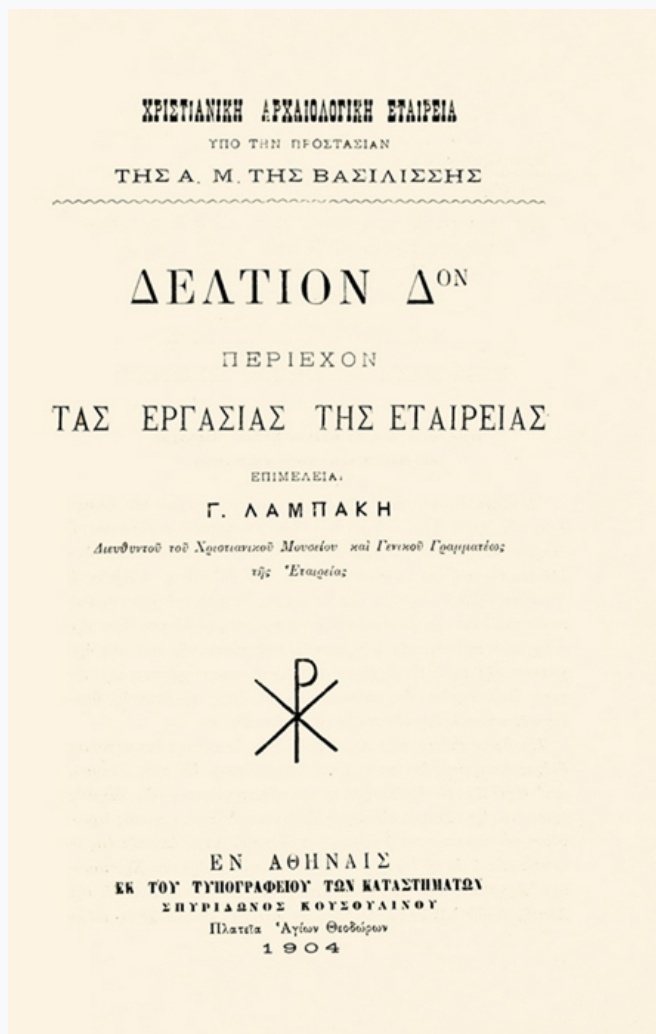

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 4 (1904)

Δελτίον ΧΑΕ 4 (1904), Περίοδος Α'

Μουσείον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας. Μελέται, εργασίαι και περιηγήσεις του έτους 1900

Γεώργιος ΛΑΜΠΑΚΗΣ

doi: [10.12681/dchae.1582](https://doi.org/10.12681/dchae.1582)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΛΑΜΠΑΚΗΣ Γ. (2013). Μουσείον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας. Μελέται, εργασίαι και περιηγήσεις του έτους 1900. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 4, 28–66. <https://doi.org/10.12681/dchae.1582>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΗΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Μουσείον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής
Εταιρείας. Μελέται, εργασίαι και περιηγήσεις του
έτους 1900

Γεώργιος ΛΑΜΠΑΚΗΣ

Δελτίον ΧΑΕ 4 (1904), Περίοδος Α' • Σελ. 28-66

ΑΘΗΝΑ 1904

ΜΟΥΣΕΙΟΝ

ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Γ. ΛΑΜΠΑΚΗ

Διευθυντοῦ τοῦ Χριστιανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου

ΜΕΛΕΤΑΙ, ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΚΑΙ ΠΕΡΙΓΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1900

Α'. Κατάστασις τοῦ Μουσείου.

Κατὰ τὸ λήξαν ἔτος 1900 εἰσῆλθον ἐν τῷ Μουσείῳ ἡμῶν 115 ἀντικείμενα, καταγραφέντα ἐν τῷ κώδικι ὑπὸ τοὺς ἀριθ. 2528—2642.

ἤτοι εἰσῆλθον

Ἀρχιερατικὸς μανδύας..	1
Ἀρχιτεκτονικὴ κάτοψις.	1
φωτογραφικὰ ἀπότυπα...	30
γύψινα ἀπότυπα	65
βιβλία ἐντυπα	12
Διάφορα	6

τὸ ὅλον... 115

προῆλθον δὲ

Ἐκ δωρεῆς τῆς Α. Μ.	
τῆς Βασιλείσσης.....	65
ἐκ δωρεῆς διαφόρων ...	22
ἐξ ἀγορᾶς.....	25
φροντίδι Διευθύνσεως ...	3

τὸ ὅλον... 115

Τὰ σπουδαιότερα τῶν λόγου ἀξίων εἰσελθόντων εἰς τὸ Μουσείον ἡμῶν κατὰ τὸ ἔτος 1900 ἀντικειμένων εἰσὶ :

— Ἡ δωρεὰ τῆς Α. Μεγαλειότητος τῆς Βασιλείσσης, συνισταμένη ἀπὸ τῶν ὑπ' ἀριθ. 2577—2641 γυψίνων

ἀποτύπων τῶν ἐπὶ μαρμαῦρου ποικίλων κοσμημάτων κλπ. τοῦ παρὰ τὴν Μητρόπολιν ναοῦ τῆς Γοργοπηκούς, νῦν δὲ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου. καὶ ὁ ὑπ' ἀριθ. 2642 ὁ ἀρχιερατικὸς **μανδύας**.

Τὸ Μουσεῖον ἡμῶν ἐπέσκέφθησαν κατὰ τὸ λήξαν ἔτος 1900 ἐν ὄλῳ 3104.

ἦτοι κατὰ

Ἰανουάριον	170	Ἰούλιον	285
Φεβρουάριον	284	Αὐγούστον	330
Μάρτιον	400	Σεπτέμβριον	440
Ἀπρίλιον	390	Ὀκτώβριον	595
Μάϊον	180	Νοέμβριον	490
Ἰούνιον	240	Δεκέμβριον	400

Τὸ ὅλον 3104 (1)

Β'. Περιηγήσεις ἡμῶν κατὰ τὸ ἔτος 1900.

Μετὰ τὰς ἀνὰ τὴν **Εὐρώπην** κατὰ τὸ λήξαν ἔτος 1900 περιηγήσεις ἡμῶν, ὧν ἤδη ἀπὸ τῶν ἐν Γερμανίᾳ σπουδῶν ἡμῶν ἠρξάμεθα, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι οὐδεμία σχεδὸν τῆς Εὐρώπης μεγάλη πόλις, οὐδὲν Πανεπιστήμιον, Μουσεῖον, Βιβλιοθήκη ἢ Πινακοθήκη ἔμεινεν, ἅτινα δὲν ἐπέσκέφθημεν.

Τὸ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀνὰ τὴν Εὐρώπην ταξείδιον ἡμῶν προῦκάλεσε κυρίως ἢ ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως πρόσκλησις ὅπως συμμετάσχωμεν τοῦ ἐν Παρισίοις ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς Παγκοσμίου ἐκθέσεως συγκροτηθέντος διεθνοῦς συνεδρίου τῶν Ἱστορικῶν ἐπιστημῶν.

Οὕτω τῇ 10 Ἰουνίου 1900 ἐξ Ἀθηνῶν ἀναχωρήσαντες, τῇ 12 Ἰουνίου ἐφθάσαμεν εἰς Brindisi. Ἐκεῖθεν δὲ τῇ 13 Ἰουνίου ἀφίχθημεν εἰς

Loretto, τὸ διεθνὲς τοῦτο τοῦ Καθολικοῦ κόσμου

(1) Τριπλασιαζομένου τοῦ ἀριθμοῦ τούτου, ἐπειδὴ οὐδὲ τὸ $\frac{1}{3}$ τῶν ἐπισκεπτομένων ἐγγράφονται, αἱ ἐπισκίπται ἀνέρχονται περίπου εἰς 9312.

προσκύνημα, ἐν ᾧ ἡ καλουμένη «οἰκία τῆς Θεοτόκου» Casa Santa, ἣτις, καθὼς οἱ ἐκεῖ λέγουσι, τοὺς ἐχθροὺς φεύγουσα καὶ χριστιανικὴν χώραν ζητοῦσα τῇ 10 Μαρτίου 1291 διὰ θύματος ἀνεχώρησεν εἰς Tersato⁽¹⁾. Ἐκεῖθεν δὲ τῇ 10 Δεκεμβρίου τοῦ 1294 δι' ἀγγέλων μετηνέχθη εἰς Loretto, τὴν ἀπέναντι περιόπτον καὶ μᾶλλον εὐχέρον χώραν.

Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ λέγουσιν οἱ ἐκεῖ ὅτι ἐγένετο ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου· ἐπ' ᾧ ἔξωθεν τούτου ἀναγινώσκομεν :

«Deiparae domus in qua Verbum caro factum est».

Ἐσωτερικῶς δέ :

«Hic Verbum factum est».

Ἐθαυμάσαμεν ἐν τούτῳ ἐξόχους ἀγιογραφικὰς συνθέσεις τῶν παρεκκλησιῶν τῶν διαφόρων ἔθνων, τῶν Γάλλων, Σλαβῶν, Γερμανῶν, Ἀμερικανῶν, Ἰσπανῶν, Ὀλλανδῶν καὶ ἄλλων, αἱ ἐξετέλεσαν εἰδικοὶ ἐκάστου ἔθνους ζωγράφοι, οἵοι ὁ Γερμανὸς Seitz, ὁ Γάλλος Lemaire, ὁ Ἰσπανὸς Faustin⁽²⁾. Ἐθαυμάσαμεν τὰ ἐν τῷ σκευοφυλακείῳ ἀμυθῆτου πλοῦτου ἀξίας κειμήλια, καὶ τὴν ἐν τῷ παρακειμένῳ Ἐπισκοπεῖῳ αὐστηρῶς Βυζ. τέχνης εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, καθημένης ἐπὶ τῶν ἐξαπτερύγων, ἣν κάτωθεν ἀνυμνοῦσιν οἱ προσῆται, πρὸς δὲ τὴν ἐν τῷ αὐτῷ ἀποστολικῷ Παλατίῳ Πανακοθήκην, ἐν ἣ εὐρηναὶ λόγου ἀξία ἔργα καὶ τάπητες (Gobelins), ἐπ' ἐνὸς τῶν ὁποίων εἰκονίζεται ὁ Παῦλος κηρύσσων, ἔργον ἐν πολλοῖς ὑπομιμνήσκον τὴν ἐν τῷ ναῷ τῆς ἀγίας Εἰρήνης μεγάλην ἀγιογραφικὴν σύνθεσιν τοῦ παρ' ἡμῖν διακεκριμένου ἀγιογράφου κ. Σ. Χατζηγιαννοπούλου.

Ἐκεῖθεν τῇ 13 Ἰουνίου ἐπισκεφθῆμεν τὴν **Ancona** σπου-

---

(1) Ἐκτενῶς τὰ ἀπὸ τῆς ἐκ Ναζαρέτ εἰς Tersato, καὶ ἀπὸ τούτου εἰς Loretto μεταφορᾶς τῆς οἰκίας ταύτης ἀνάγνωθι τὸ : «Loretto, le nouveau Nazareth — Lille, 1893». Περὶ τούτου ἐν ἰδίᾳ ἡμῶν διατριβῇ ἐροῦμεν τα δεόντα.

(2) Κατὰ τὴν ἐπισκεψὴν ἡμῶν ἐγράφετο ἤδη ἐπὶ τοῦ θόλου τοῦ ναοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ Macari ἡ παράστασις τῆς Λαυρεντιανῆς λιτανείας «Litania Lauretana».

δάσαντες τὴν θριαμβευτικὴν ἀψίδα τοῦ Τραϊανοῦ (115 μ. Χ.). τὸν ἐν σχήματι σταυροῦ Μητροπολιτικὸν ναὸν τοῦ San Ciriaco ἰ. αἰῶνος, τῆς S. Maria, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀρχαίους ναοὺς.

Εἶτα τῇ 14—19 Ἰουνίου ἐπεσκέφθημεν τὴν καθ' ἡμᾶς γλι-
κεῖαν καὶ ἡσυχον **Revenna** (4) τὸ ἔξοχον τοῦτο καὶ λαμ-
πρότατον τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος στέμμα, ἐν ᾧ ἀπὸ
τοῦ V—VIII αἰῶνος ὡς ἀδάμαντες λαμπρῶς διαλάμπουσι τὸ
ἐκεῖσε εὐρισκόμενα μνημεῖα τῆς χριστιανικῆς τέχνης.

Ἐνταῦθα ἐπεσκέφθημεν τὸ βαπτιστήριον τῶν ὀρθοδόξων
San Giovanni in Fonte⁽²⁾ (425—430 μ. Χ.). Ἐπεσκέφθημεν
τὸν ναὸν τοῦ San Vitale (526 μ. Χ.), τὸν Μητροπολιτικὸν
ναὸν Basilica Ursiana, ἔνθα ὁ πύργος (ἄμβων) τοῦ εὐσεβοῦς
ἐπισκόπου Agnellus (556—569), ἐφ' οὗ αἱ ὠραῖαι μυστικαὶ
συμβολικαὶ ἀπεικονίσεις ποικίλων ζώων, εἰς δῆλωσιν τῆς διὰ
τοῦ Εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἐξημερώσεως, τῶν ἀνθρώπων κατὰ
τὴν ἐν κατακόμβαις παράστασιν τοῦ Ὁρφέως⁽⁵⁾, ἐφ' οὗ ἀνα-
γινώσκωμεν: SERVUS CHRISTI AGNELLUS EPISC. HUNC
PYRGUM FECIT (Εἰκ. 1).

(4) Οὕτως ἡμεῖς, ὑπὸ τῶν ἐκεῖ λογίων φίλων ἐρωτηθέντες, ὠνομάσα-
μεν τὴν Ῥεβένναν ὃ δὲ εὐπείθευτος βιβλιοθηκᾶριος S. Bernicoli ἴδιον
ἄρθρον ἔγραψεν ἐν τῇ ἐφημερίδι Il Ravennate Corriere di Romagna
No. 278 τοῦ Δεκεμβρ. 1900, ἐν τῷ ἄρθρῳ Flavio Biondi in Ravenna
(spigolature), Ἐν ᾧ ἄρχεται λέγων: «La dolce e quieta Ravenna,
il mio sogno!» «Eo i così esclamava con me un illustre arche-
ologo greco dopo aver appagato l'ardentissimo suo desiderio».

Νεώτερα περὶ Ρεβέννης: ἔργα ἰδὲ: Corrado Ricci. Ravenna e i suoi
dintorni. Ravenna 1878. Corrado Ricci Ravenna e i Lavori fatti
dalla sovrintendenza dei monumenti nel 1898. Bergamo 1899.

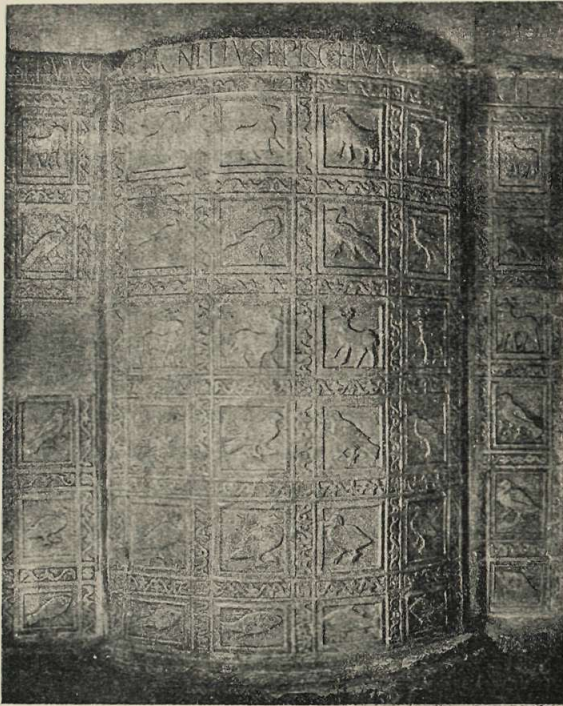
Ravennae. par Charles Diehl. Paris. 1886.

Silvio Bernicoli. Governo di Ravenna e di Romagna dalla
fine del secolo XII alla fine del secolo XIX Ravenna. 1898.

(2) Περὶ τούτου ἰδὲ Sac. Cesare Saugiorgi il Battistero della
Basilica Ursiana di Ravenna. Ravenna. 1900.

(5) Πρὸς. V. Schultze. die Catacomben, σελ. 104. εἰκ. 26.

Ἐπεσκέφθημεν τὴν ἐν τῷ ἀρχιεπισκοπείῳ Cappella di S. Pier Grisologo, ἔνθα τὰ ἐπὶ τοῦ θόλου θαυμάσια τοῦ

Εἰκὼν 1.

Ὁ ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ ναῷ τῆς Ραβέννης
(Basilica Ursiana) αἰθῶν.

εἰ. αἰῶνος ψηφοθετήματα, ὧν ἕξοχος ἡ τῶν ἀγγέλων ὑπερύψωσις τοῦ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ἱεροῦ ὀνόματος τοῦ Ἰ. Χριστοῦ (Φιλιπ. β'. 9) (εἰκ. 2) (1).

(1) Ὁμοίαι παράστασις εὑρίχεται καὶ ἐν τῷ ἐν'Ραβέννῃ ναῷ τοῦ S. Vitale ἐπὶ τῆς ἀψίδος. (πρβ. Corrado Ricci. Ravenna e i lavori fatti Bergamo. 1899. σελ. 21.

Ἐπεσκέφθημεν τὸν τάφον τῆς Galla Placidiae (440 μ. X.),
τὸν τάφον τοῦ Θεοδορίου (στ'. αἰῶνος), τὸν ναὸν τοῦ Sant

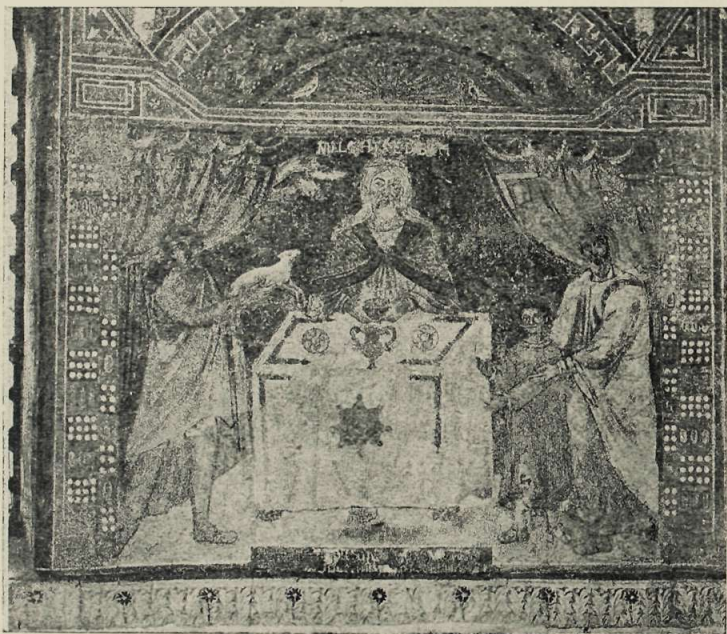
Εἶκὸν 2.

Ἡ Ὑπερύψωδις τοῦ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ἱεροῦ ὀνόματος τοῦ Ι. Χ.
(Ψηφοθέτημα ε'. αἰῶνος ἐν τῷ παρεκκλησίῳ
τοῦ ἐν Ραβέννῃ ἀρχιεπισκοπείου).

Apollinare nuovo (504 μ. X.), καὶ τὸν ναὸν τοῦ Sant Apol-
linare in classe (534—549 μ. X.).

Ἐν τούτῳ εἶδομεν ὠραῖα ψηφοθετήματα, ἐν οἷς διαπρέπει τὸ πλήρες δογματικῶν συμβολικῶν παραστάσεων ψηφοθέτημα (εἰκ. 3), ἐν ᾧ διὰ τῆς συμπαραστάσεως τῶν τριῶν μεγάλων θυσιῶν τῆς Π. Δ. τῆς τοῦ Ἄβελ, Ἀβραὰμ καὶ Μελχισεδέκ, προεικονίζεται ἡ μεγάλη θυσία τῆς Κ. Διαθήκης.

Εἰκὼν 3.

Αἱ τρεῖς μεγάλαι θυσίαι τῆς Π. Δ. αἱ τὴν μίαν μεγάλην.
θυσίαν τῆς Κ. Διαθήκης προεικονίζουσαι.

(ψηφοθέτημα VI αἰῶνος ἐν τῷ ἐν Ραβέννῃ Ναῶ τοῦ
S. Apollinare in classe).

Ἐπίσης εἶδομεν τὰς πλήρεις μυστικῶν χριστιανικῶν συμβόλων σκοροφάγους, ὧν ἐξέχει ἡ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεοδώρου μετὰ τῶν τῶν συμβόλων τῆς ἀθανασίας (εἰκ. 4), ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή:

† HIC REQUIESCIT IN PACE THEODORVS V. B.
ARCIEPISCOPVS †.

Ὡσαύτως μεγίστης ἀξίας εἰσὶν αἱ ἐν τῷ Μουσεῖῳ καὶ παρὰ τὸν τάφον τοῦ Dante ἀρχαῖαι χριστιανικαὶ σαρκοφάγοι, πλήρεις εἰκόνων καὶ συμβολικῶν παραστάσεων, οἷαι αἱ ἔλαφοι, ὡς ἀπὸ πηγῆς, πίνουσαι ἀπὸ τοῦ κρατῆρος τῆς Ἐκκλησίας (Εἰκ 5) (1).

Εἰκὼν 4.

Σαρκοφάγος τοῦ ἐπίσκοπου Θεοδώρου, ἐν τῷ ἐν Ραβέννη ναῶ τοῦ S. Apollinare in classe.

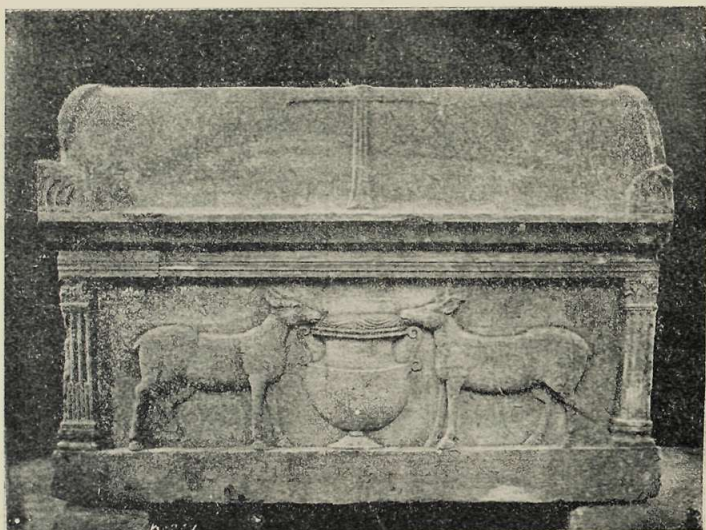
Τῇ 19 Ἰουνίου ἐπεσκέψθημεν τὴν **Bologna**, ἐκτείνῳς τὸ Μουσεῖον αὐτῆς σπουδάζσαντες, ἐν ᾧ πλουσία συλλογὴ Ἑλληνικῶν χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν, ὧν τὰς πλείεστας καὶ ἀντεγράψαμεν.

Ἐπεσκέψθημεν τὸν ναὸν τοῦ S. Luca, ἔνθα δῆθεν εἰκὼν τοῦ

(1) Μετὰ τῶν μνημείων τούτων τῆς χριστιανικῆς τέχνης δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποσιωπήσωμεν τὴν θεοπλάστως, πρωταρχικὴν, οὕτως εἶπεῖν, καλλονὴν τοῦ ἀνεκφράστου φυσικῆς ὠραιότητος, παρὰ τὴν Ῥεβέννην, δάσους Pineta, ὅπερ δικαίως ὁ Dante παραβάλλει πρὸς τὸν Παράδεισον, ἐξὺμνησαν δὲ ὁ Boccaccio καὶ ὁ Byron ἐν ταῖς ἔργοις αὐτῶν. παραβλ. καὶ Corrado Ricci. Ravenna ei suoi dintorni. Ravenna 1878. σελ. 257.

Ἐυαγγελιστοῦ Λουκᾶ, ἀναμφισβητήτως ἔργον νεωτέρων χρόνων, τὸν ναὸν dei Servi, τὸν ναὸν τοῦ S. Stefano, τοῦ S. Petronio, τοῦ S. Domenico, τοῦ S. Francesco (1) κλ. τὰς θκυμασίας τῆς πόλεως Πινακοθήκας καὶ τὸ περιώνυμον ταύτης

Εἰκὼν 5.

Ἐλαφὸι πίνοῦσαι ἀπὸ τοῦ κρατῆρος τῆς Ἐκκλησίας.

(Χριστιανικὴ σαρκοφάγος ἐν Ραβέννη παρὰ τὸν τάφον τοῦ Dante).

---

(1) Περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ S. Francesco ἐξεδόθη τὸ ἀξιόλογον ἔργον «La chiesa di S. Francesco e le tombe dei glossatori in Bologna» τῷ 1900.

Ἵσως μετέβημεν εἰς Bologna, ἐν τῷ ναῷ τούτῳ εὑρομεν θκυμασίαν καὶ πλουσιωτάτην ἔχθεσιν ἱερῶν ἀμφίων, σκευῶν, καὶ ἐν γένει ἔχθεσιν ἀντικειμένων χριστιανικῆς τέχνης (expositione d' arte sacra nella chiesa di san Francesco), προεδρευομένην παρὰ τοῦ conte Fran. Cavazza. Κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς ἐκθέσεως ταύτης, γενομένην τὴν 1 Ἰουνίου, μεγάλη ὀρχήστρα ἐξέτέλεσε τὰς μουσικὰς συνθέσεις τοῦ G. Frescobaldi (1583—1644), τοῦ L. Grossi da Viadana (1564—1645),

Πανεπιστήμιον (Bologna docet), εἰς δ' ἡ πρώτη ὑπὸ τοῦ Manduni ἐγένετο ἀνατομικὴ ἐγχειρίσις.

Τῆ 21 Ἰουνίου ἐπεσκέφθημεν τὰ ὑπέροχα διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ χριστιανισμοῦ **Μεδιόλανα**, καθ' ὅσον ἐν τούτοις Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας τῷ 313 τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἐκκλησίας ὑπέγραψε, καὶ ἐν οἷς ἐν τῷ νῦν ναῷ τοῦ Ἀγ. Ἀμβροσίου (Εἰκ. 6) ⁽¹⁾ τῆ νυκτί τοῦ Μεγάλου Σαββάτου τῷ 387 ὁ πολὺς Ἀμβρόσιος ἐβάπτισε τὸν Ἀύγουστινον, ὅτε καὶ τὸ πρῶτον, κατὰ τὴν παραδοσιν, ὑπὸ τῶν ἱερῶν τούτων ἀνδρῶν ἐψάλη ὁ περιώνυμος τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ὕμνος: «Te Deum laudamus, Te Dominum confitemur». ⁽²⁾

Ἀπὸ τοῦ ναοῦ τούτου ὁ αὐτὸς Ἀμβρόσιος ἀπέκλεισε τὸν Μέγαν Θεοδοσίον, ἕνεκα τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ σφαγῶν ⁽³⁾

Ἐν τούτοις ὠσαύτως ὑψοῦται ὁ ἐκ μαρμαρῶν πάλλευκος Γοτθικοῦ ρυθμοῦ Μητροπολιτικὸς ναός, ὃς δικαίως ὄγδοον θαῦμα τοῦ κόσμου καλεῖται.

Ἐν Μεδιολάνοις ἐπεσκέφθημεν ὠσαύτως τοὺς ἀρχαίους ναοὺς τοῦ S. Satiro, τοῦ S. Lorenzo μετὰ τῶν πινακοθηκῶν, Μουσείων, Βιβλιοθηκῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἀξίας μελέτης ἀντικειμένων.

Ἐκ Μεδιολάνων διὰ Novara, Τουρίνου, Modane, Cham-

τοῦ L. Cherubini (1760—1842), τοῦ D. Zupoli (sec. XVIII), τοῦ G. B. Pergolesi (1710—1736), τοῦ G. Sgambati (1843), εἰς αἷ ἔλαβον μέρος 18 soprani, 22 contralti, 13 tenori καὶ 14 bassi. Οὕτως ἐν τῇ Δύσει τιμῶσι τὴν ἀξίαν τῶν ἔργων τῆς Χριστιανικῆς ἀρχαιότητος καὶ τέχνης.

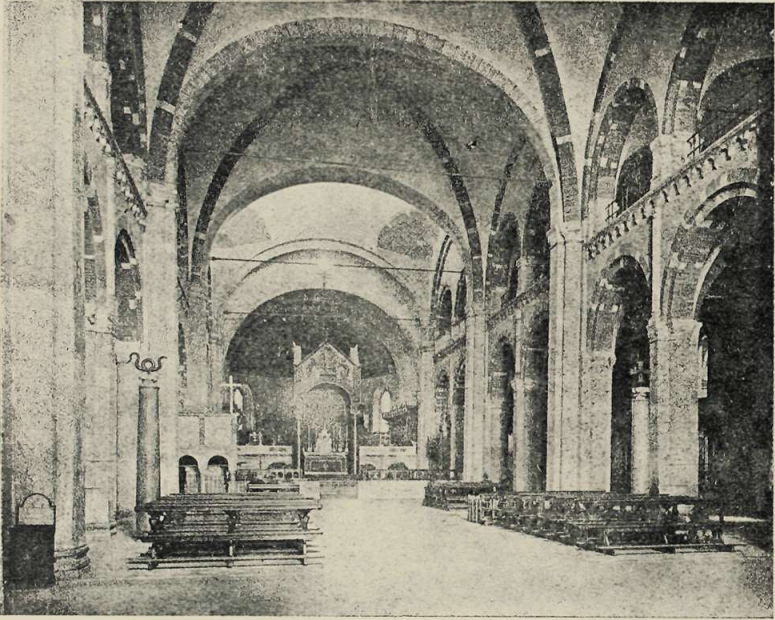
(1) Λόγος ἀξίων ὅτι εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ ναοῦ κατὰ μοναδικὸν παράδειγμα ἐπὶ δύο κίονων ὑψοῦνται ἀριστερὰ ὁ μωσαϊκὸς ὄρις καὶ δεξιὰ ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου.

(2) Ἴδὲ ἡμετέραν περὶ τούτου μονογραφίαν Γ. Λαμπάκη. Ἔργα Θεραπευτικὰ «ἡ Ἀμβροσιανὴ δοξαλογία· ἡ νύξ τοῦ Μεγάλου Σαββάτου τοῦ 387» σελ. 23 κ. ἐξ.

(3) Θεοδωρήτου Ἐκκλ. Ἱστ. V. 18. Σωζομ. VII. 26.

bery, Aix-les-Bains, Guloz, Γενεύης καὶ Λοζάνης ἀφίχθη-
μεν εἰς Yverdon (4).

Εἰκὼν 6.

Ὁ ἐν Μεδιολάνοις ἱερός ναὸς τοῦ Ἁγ. Ἀυροσίου, ἐν ᾧ
τῇ νυκτὶ τοῦ Μεγάλου Σαββάτου τοῦ 587 ὁ ἱερός
Ἀυροσίος ἐβάπτισε τὸν Αὐγουστίνον.

Ἐκείθεν δὲ τῇ 2 Ἰουλίου διὰ Consonay, Pontarlier καὶ
Dijon τῇ 3 Ἰουλίου ἀφίχθημεν εἰς **Παρισίους**.

Ἐν **Παρισίοις** ἀπὸ πρώτης μέχρις ἐσπέρας οὐκ ἐκυσάμεθα

---

(4) Ἐνταῦθα ἕνεκα τῆς κατερούσης ἡμᾶς βαρυκοίας ἐνδιατρίψαντες ἀπὸ
τῆς 25 Ἰουνίου μέχρι 2 Ἰουλίου, ἐν τῇ κλινικῇ τοῦ διασήμου ἱατροῦ κ.
Mermod νοσηλεύμενοι, συνετάξαμεν τὴν ἐν Παρισίοις ὑπὲρ τῶν Χριστια-
νικῶν Ἀρχαιοτήτων ἐν τῷ διεθνεῖ Συνεδρίῳ ρηθεῖσαν ὁμιλίαν ἡμῶν,

τὴν παγκόσμιον ἔκθεσιν, τὰς ποικίλας ἐπιστημονικὰς συλλογὰς, τὰ ἀπέραντα Μουσεῖα, τὰς πινακοθήκας, τὰ πανεπιστήμια καὶ τὰς βιβλιοθήκας ἐπισκεπτόμενοι.

Τῆ 13 δὲ Ἰουλίου (10—12 π. μ.) ἐν τῇ εἰδικῇ συνεδρίᾳ τοῦ Louvre⁽¹⁾ ἐν μέσῳ Ἀκαδημαϊκῶν καὶ εἰδικῶν τοῦ κλάδου καθηγητῶν ἐκ διαφόρων τοῦ κόσμου πανεπιστημίων γαλλιστί, χάριν τῶν ξένων, ὠμιλήσαμεν περὶ τῶν Χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Ἑλλάδος⁽²⁾.

---

(1) Αἱ δύο γενικαὶ Συνελεύσεις, ἡ πρώτη τῆς 10 Ἰουλίου, ἡ δὲ τελευταία τῆς 16 Ἰουλίου, ἐγένοντο ἐν τῷ Collège de France (rue des Écoles), ὑπὸ τὴν προεδρίαν R. de Maulde (Président du comité exécutif) καὶ τοῦ κ. G. Boissier (Président de Commission d'organisation)· αἱ εἰδικαὶ δὲ τοῦ ἡμετέρου VII τμήματος ἐγένοντο ἀπὸ τῆς 11—15 Ἰουλίου ἐν τῷ Palais de Louvre (entrée par la cour Lefuel, sur le quai, au débouché du pont des Saint-Pères).

Τὰ ἐν τῷ διεθνῇ τούτῳ συνεδρίῳ τμήματα ἦσαν τὰ ἐξῆς ὁκτώ·

- 1) Histoire générale et diplomatique.
- 2) Histoire comparée des institutions et du droit.
- 3) Histoire comparée de l' économie sociale
- 4) Histoire comparée des affaires religieuses.
- 5) Histoire comparée sciences.
- 6) Histoire comparée des littératures.
- 7) Histoire comparée des arts du dessin.
- 8) Histoire comparée de la musique.

(2) Ἐπὶ ταῖς ἀνακοινώσεις δὲ ἡμῶν ταύταις τὸ Συμβούλιον τοῦ διεθνοῦς ἱστορικοῦ Συνεδρίου ἐξελέξατο ἡμᾶς «Membre du comité permanent international des congrès d' Histoire».

Ἡ ὠμιλία δ' ἡμῶν αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐν τοῖς Annales internationales d' Histoire congrès de Paris 1900. 7e section. Histoire des arts du Dessin Paris 1902. σελ. 83 καὶ ἐξ.

Εἶτα δὲ μετὰ τὴν ἐκ Παρισίων ἐπιστροφὴν ἡμῶν ἡ αὐτὴ μετὰ 200 εἰκόνων ἐξεδόθη δαπάνῃ τῆς ἡμετέρας Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τὸν τίτλον·

«Mèmoire sur les Antiquités Chrétiennes de la Grèce présente au congrès international d' Histoire comparée Paris. 1900». Athènes. 1902,

Ἀκολούθως τῇ ἐπιστημονικῇ ὁδηγίᾳ τῶν Καθηγητῶν κ. Berteaux καὶ τοῦ κ. R. Peyre, διακρεποῦς συγγραφέως τῆς Γενικῆς Ἱστορίας τῶν ὠρχίων τεχνῶν⁽¹⁾ ἐπισκεψόμεθα τὰς λαμπρὰς πινακοθήκας τῶν ἀνακτόρων τοῦ Chantilly, τῶν Versailles, πρὸς δὲ τὴν ἀρχαίαν Μητρόπολιν τοῦ St-Denys⁽²⁾, τὴν κατὰ τὴν παραδόσιν ἰδρυθεῖσαν τῷ 295 ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, πρώτου ἐπισκόπου Παρισίων, τὸν ἐν τῷ νεκροταφείῳ Mont-Parnasse τάφον τοῦ ἀοιδίμου ἐθνικοῦ διδασκαλοῦ Ἀδαμαντίου τοῦ Κοραῆ, τὴν ἐν Sevres ἀξιοθέατον βιομηχανίαν τῶν ἐκ πορσελάνης ἀγγείων, τὰ Μουσεῖα τοῦ St-Germain καὶ τὰ ἀνάκτορα τοῦ Fontainebleau, ἔνθα ἡ τόσσα σκέψεις περὶ τῆς ματαιότητος τοῦ κόσμου γεννῶσα αὐτὴ «Cour des Adieux», ἐν ἣ τὸ τελευταῖον ὁ Ναπολεὼν τῷ 1814 ἀπερχόμενος αἰχμάλωτος εἰς τὴν Ἑλβαν τῶν «Grenadiers» ἀπερχόμενος αἰχμάλωτος εἰς τὴν Ἑλβαν.

Τῇ 3 Αὐγούστου ἀναχωρήσαντες ἐκ Παρισίων, τῇ 5 Αὐγού-

Σημειωτέον δ' ὅτι ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ πάντα τὰ μέλη τοῦ διεθνοῦς Συνεδρίου εὐμενεστάτων ἔτυχον φιλοφρονήσεων, καὶ λαμπραὶ ἐπιστημονικαὶ ἐσπερίδες ἐδόθησαν πρὸς τιμὴν τῶν ἐκ παντὸς τοῦ κόσμου εἰς Παρισίους προσκληθέντων λογίων ὑπὸ τοῦ πρίγκηπος Roland Bonaparte ἐν τῷ μεγάρῳ αὐτοῦ (10 Avenue d' Jéna) καὶ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Senart.

Τῇ 21 δὲ Ἰουλίου εἰς ἅπαντα τὰ μέλη διενεμήθησαν προσκλητήρια πρὸς προετοιμαζομένην μεγάλην ἐσπερίδα ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ προέδρου τῆς Βουλῆς κ. Deschanel, ἣτις ὁμως ἀνεβλήθη, αἴφνης γνωσθεῖσης τῆς δολοφονίας τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῆς Ἰταλίας.

Ὅπως δὲ προσωπικῶς καὶ ἰδιωτικῶν φιλοφρονήσεων ἐτύχουεν ὑπὸ τῆς Madame Battazzi de Rute, ἀνεψιᾶς Ναπολεόντος τοῦ Γ' (23 Boulevard Poissonniere) τῆς Δουκίσσης τοῦ Τάραντος κλπ.

(1) R. Peyre. Histoire general des Beaux—Arts.

(2) Γνωστὸν ὅτι ἐν τούτῳ ὑπάρχουσιν οἱ τάφοι τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας. Ὑπὸ τὴν ἀγίαν δὲ Τράπεζαν κεῖται ὁ τάφος Μαρίας τῆς Ἀντωνιάδας,

στου ἐφθάσαμεν εἰς τὴν **Γένουαν**, ἐν ἣ τῷ 1456 ἐγεννήθη ὁ διάσημος Κολόμβος, οὗ ὁ ἐξόχου γλυπτικῆς τέχνης ἀνδριάς⁽¹⁾ προκαλεῖ τὸν δίκαιον θαυμασμὸν τοῦ τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς τὴν πόλιν εἰσερχομένου (Piazza Acquaverde), καὶ ἐν ἣ ἀπεθαυμάσαμεν τὸν Μητροπολιτικὸν νκὸν τοῦ San Lorenzo, τὸν ἰδρυθέντα τῷ 985, συντελεσθέντα δὲ τῷ 1101, καὶ ἀνανεωθέντα τῷ 1307, καὶ τὸν νκὸν τῆς Santa Annunciata, κεκοσμημένον δι' Ἰωνικοῦ ρυθμοῦ προπουλαίων.

Ἐκεῖθεν τῇ 6 Αὐγούστου ἀφίχθημεν εἰς **Πίζαν**, τὴν πατριδα τοῦ Γαλιλαίου, τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν τοῦτο μουσεῖον τῆς τε διανοίας καὶ τέχνης. Ἐνταῦθα ἐπεσκέφθημεν τοὺς ἐν εὐρυτάτῃ πλατείᾳ ἀπὸ παλλεύκου μαρμάρου γίγαντας τῆς τέχνης, τὴν Μητρόπολιν, ἐν ἣ κρέματα ἔτι ὁ περιώνυμος πολυέλαιος τοῦ Γαλιλαίου, διὰ τῆς μελέτης τῶν κινήσεων τοῦ ὁποίου ἀνήχθη εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ ἐκκεροῦς, τὸ προσκλινὲς κωδωνοστάσιον, ἀφ' οὗ πειραματιζόμενος ἀνεκάλυπτε τοὺς νόμους τῆς πτώσεως, τὸ ἐσωτερικῶς θαυμασίως εὔηχον βραβυστήριον, καὶ τὸ ἀρχαῖον κοιμητήριον Campo santo.

Ὡσαύτως ἐπεσκέφθημεν τὸν νκὸν τῆς ἀγίας Αἰκατερίνης, ἔνθα ἐν τῇ εἰκόνι Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου (ἔργον τοῦ Traini 1341) ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης εἰκονίζονται φέροντες ἐνδύματα

---

(1) Ὑπὸ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Κολόμβου, κρατοῦντος ἄγκυραν παρίσταται ἡ Ἀμερικὴ, ὡς γυνὴ βάρβαρος, κρατοῦσα σταυρὸν καὶ κλίνουσα τὴν ἑαυτῆς κεφαλὴν, εἰς ἔνδειξιν τῆς μετ' εὐγνωμοσύνης ἀποδοχῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὑπὸ τὸν ἀνδριάντα τοῦτον ἀναγινώσκομεν :

A CRISTOFORO COLOMBO LA PATRIA

Ἐπὶ τῶν τεσσάρων γωνιῶν ἐκατέρωθεν τοῦ Κολόμβου παρίσταται ἡ ναυτιλία, γυνὴ κρατοῦσα σφαῖραν, ἡ θρησκεία, γυνὴ κρατοῦσα τὴν Βίβλον (Biblia) καὶ θυμιατήριον, ἡ σταθερότης, στεφηνόρος γυνὴ κρατοῦσα ρόπαλον, καὶ γυνὴ κρατοῦσα ὄριν παρίστησιν ἢ τὴν φρόνησιν ἢ, ὅπερ πιθανότερον, τὴν ἀχαριστίαν, ἣν πρὸς τὸν μέγαν Κολόμβον ἐπέδειξαν μετὰ τὴν τῆς Ἀμερικῆς ἀνακάλυψιν.

της Δυτικής Ἐκκλησίας (Pluviale), τὸν ναὸν τοῦ S. Francesco, ἐν ᾧ τὸ Μουσεῖον τῆς πόλεως, τὸ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὁχθῆς τῆς Ἑλβας περικομψὸν μαρμαρίνον ναδίον τῆς Spina, τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου (S. Stefano ai Cavalieri) ἔνθα εὑρηνται σημεῖα καὶ φανοί, λαμπρὰ τρόπαια τῆς ἐν Ναυπάκτῳ ναυμαχίας τοῦ 1571, τὸν ὀκτάγωνον ναὸν τοῦ S. Sepolcro, οἰκοδόμημα τοῦ 13 αἰῶνος, τὸν ἐν τοῖς περιχώροις ναὸν τοῦ S. Pietro in Grado, ἔνθα λέγεται ὅτι τὸ πρῶτον ἐπάτησεν ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Ἀπόστολος Πέτρος.

Ἐσχύτως μετὰ συγκινήσεως ἐπισκέφθημεν τὴν οἰκίαν, ἐν ἣ ἑγεννήθη ὁ Γαλιλαῖος (18 Φεβρ. 1564), καὶ τὴν μικρὰν αἴθουσαν τοῦ Πανεπιστημίου, ἐν ἣ ἀπὸ τοῦ 1610 ὡς καθηγητῆς τῶν μαθηματικῶν ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ἐδίδαξε.

Τῆ 3 Αὐγούστου ἀφίχθημεν εἰς **Φλωρεντίαν**, τὸ συνεχές τοῦτο Μουσεῖον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ τέχνης, ἐν ἣ, καθ' ὅσον ἠδυνήθημεν, οὐδὲν ἀφήσκαμεν ἀνερευνήτων καὶ ἀνεξέταστον.

Ἐν ταύτῃ ἐπισκέφθημεν τὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν S. Maria del Fiore, (μῆκος γ. μ. 107, πλ. 104), ἐφ' οὗ ὑψοῦται ὁ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης διόσημος θόλος τοῦ Brunellesco (1377—1446) μετὰ τοῦ περικόμψου αὐτῆς κωδωνοστασίου (ὑψ. γ. μ. 84), ὅπερ τῷ 1334 ἤρξατο ὁ Giotto.

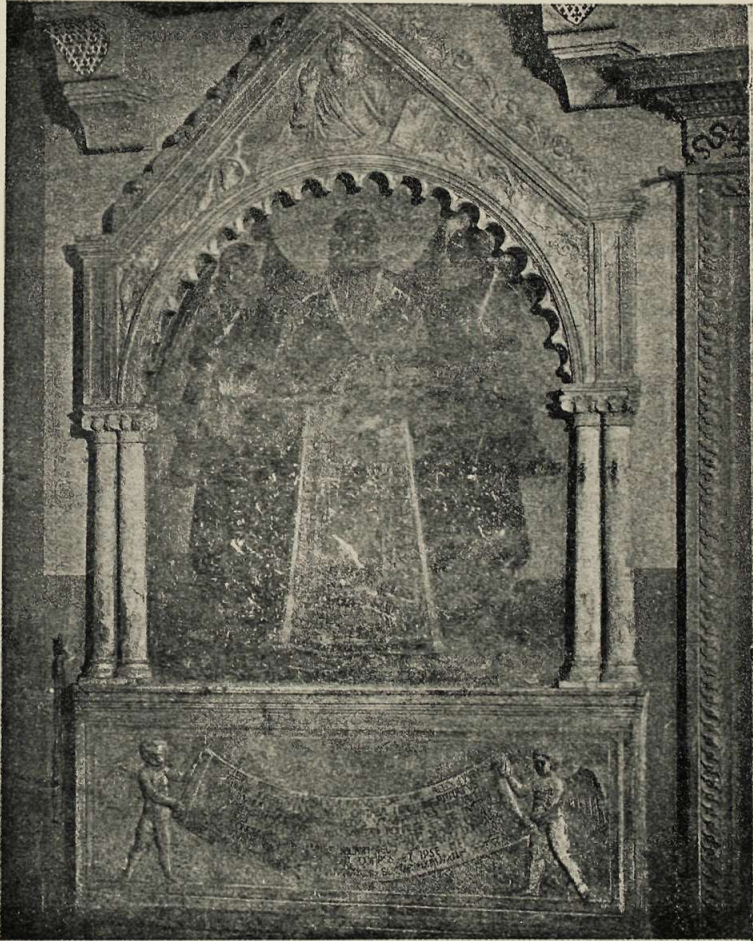
Ἐπισκέφθημεν τὸ ἀπέναντι τῆς Μητροπόλεως ὀκτάγωνον βαπτιστήριον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ἐπὶ τοῦ θόλου τοῦ ὁποίου εὑρηνται αὐστηρᾶς βυζαντινῆς τέχνης ψηφιοθετήματα τοῦ Andea Tafi (1320) καὶ τοῦ Ἑλλήνος Ἀπολλωνίου (Apollonio Greco), καὶ ἧς θαυμάσιαι αἱ ἐκ μετάλλου ἀνάγλυφοι θύραι, φέρουσαι παραστάσεις τῆς Ἀγ. Γραφῆς.

Ἐσχύτως ἐπισκέφθημεν τὸν ναὸν τῆς S. Maria Novella⁽⁴⁾,

---

(4) Παρὰ τὸν ναὸν τοῦτον ἐν παλαιοπωλείῳ τινὶ ἠγοράσαμεν τὸ ἐν τῷ Μουσεῖῳ ὑπ ἀριθ. 4066 καταγραφὴν ὕαλινον ἄγιον Ποτήριον, ὅπερ ἀπὸ Φλωρεντίας μέχρις Ἀθηνῶν ἐν χερσίν ὤων καὶ ἀβλαβῆς ἐφέρομεν, ἐπέπρωτο ὁμως νὰ συντριφῆ ἐν τῇ οἰκίᾳ ἡμῶν ἐξ ἀπροσεξίας τῆς οἰκονόμου τοῦ οἴκου ἡμῶν.

ἔνθα ὁ τάφος τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ ἀποθανόντος τῷ 1439 γέροντος
Πατριάρχου Ἰωσήφ (εἰκ. 7), ἐφ' οὗ ἐπὶ φυσικοῦ σχεδὸν μεγέ-

Εἰκὼν 7.

Ἰο ἐν Φλωρεντία ἐν τῷ ναῷ τῆς S. Maria Novella
τάφος τοῦ πατριάρχου Ἰωσήφ († 1439).

θους ἀσκεπῆς ἀπεικονίζεται οὗτος, βαθὺν ἔχων πώγωνα καὶ τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν φέρων. Ἄνω ἐκατέρωθεν πρὸς τῆ κεφαλῇ ἀνέγνωμεν :

ΙΩΣΗΦ Ε ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΠΑΤΡΙ	Κεφαλὴ τοῦ Πατριάρχου.	ΛΕΩ ΘΥ (ΘΕΟΥ) ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΑΡΧΗΣ
---	---------------------------	--

Ἰπὸ τοὺς πόδας δὲ αὐτοῦ διὰ λατινικῶν γραμμάτων γοθθικοῦ ῥυθμοῦ ἐν μιᾷ σειρᾷ ἀναγινώσκομεν τὴν ἱκανῶς ὑπὸ τοῦ χρόνου ἐφθαρμένην ἐπιγραφὴν ταύτην :

HIC IACET EXIMIUS IOSEPH PATRIARCHA CONSTANTINO
 POLITANUS QUI OBIIT A. D. MCCCCXXXIX. PRIMA JUNII

Ἐπὶ δὲ τῆς βάσεως εἰκονίζονται δύο ἄγγελοι ἐν μεγάλῃ ταεινίᾳ κρατοῦντες τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην :

*† Ecclesiae Antistes fueram qui magnus Eoae : hic jaceo magnus
 Religionis Joseph : hoc unum optabam miro inflammatus
 Amore : unus ut Europae cultus ut una fides : Italiam
 Petii foedus percussimus unum : Junctaq : Romanae est me duce
 Craja fibes : Nec mora decubui : nunc me Florentia servat : qua
 Tunc Concilium floruit urbe sacrum : Felix qui tanto donarer
 Munere vivens : qui morerer voti compos et ipse mei*

† Ἰωσήφ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Ἔτους ςϵμζ' (1439).

Ἐπεσκέφθημεν τὸν ναὸν Or San Michele (1336-1412), τὴν διάσημον Μονὴν τοῦ S. Marco, ἐν ἣ εὔρηται αἱ ὠραεῖαι ἐφ' ὕγρας γραφαὶ τοῦ Fra Angelico da Fiesole (1387-1455). Γνωστὸν δ' ὅτι ἐν ταύτῃ κατώκει ὁ Σαβοναρόλας (†1398), μίαν δὲ νύκτα διενυκτέρευσε ὁ πάπας Εὐγένιος ἐν Φλωρεντίᾳ παρεπιδημῶν διὰ τὴν ἐν αὐτῇ Σύνοδον.

Ὡσαύτως ἐπεσκέφθημεν τὸν ἀρχαιότατον ναὸν τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου τὸν τῷ 394 θεμελιωθέντα, καὶ ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Ἄμ-

βροσίου ἐγκαινιασθέντα, τὴν παρκακειμένην ζάπλουτον βιβλιοθήκην τοῦ Ἀγ. Λαυρεντίου (Biblioteca Laurenziana), τὸ ἀσυλλήπτου τέχνης κάλλους μαυσωλεῖον τοῦ οἴκου τῶν Μεδίκων, δι' ὃ 22 ἑκατομμύρια ἔδαπανήθησαν, τὸν ναὸν τοῦ S.

Croce (1294), τὸ θυμασίον τοῦτο πάνθειον τῆς Ἰταλίας, ἐν ᾧ οἱ τάφοι τοῦ Cherubini, τοῦ Γαλιλαίου, τὸ κενοτάφιον τοῦ Dante, κλπ. τὸν συμπαθῆ μικρὸν ναῖσκον τῆς S. Margaritta, ἔνθα ἐν τῷ Sakristei ἀπεικονίζονται τὰ μαρτύρια αὐτῆς, τὸν ὁμόδοξον Ρωσσικὸν ναὸν τοῦ Ἀγ. Νικολάου, τὸν ναὸν τῆς S. Trinita, τὴν Μονὴν τοῦ S. Francesco al Monte, τὴν παρ' αὐτῷ ἀρχαίαν Βασιλικὴν τοῦ S. Miniato, ἐν ᾧ εὐρηνται λόγου ἄξια ψηφοθετήματα τοῦ 1297, καὶ τὸ ἐγγὺς αὐτῆς νεκροταφεῖον.

Ἐπισκέφθημεν ὡσαύτως τὸ Palazzo Vecchio τὸ καὶ Signoria καλούμενον, ἐν ᾧ πλὴν τῶν θυμασίων ἔργων τοῦ Leonardo da Vinci καὶ Michelangelo εὐρηνται ἡ Ξυλίνη σορὸς καὶ πολλὰ ἀναμνηστικὰ τοῦ ἡμετέρου τρυφερωτάτου Ζακυνθίου Ποιητοῦ Οὐγγου Φωσκόλου. Γνωστὸν δ' ὅτι ἐπὶ τοῦ πύργου τοῦ ἀνακτόρου τούτου ἐφυλακίσθη, καὶ ἐν τῇ πλατεῖᾳ ταύτης κατεκρή τῷ 1498 Ἰερώνυμος ὁ Σαβοναρόλας. Ἐν τῷ ἐν Φλωρεντίᾳ δὲ Μουσεῖῳ S. Marco περιεσώθη εἰκὼν παριστώσα τὴν καταδίκην καὶ τὸν διὰ πυρὸς θάνατον τοῦ μεγάλου τούτου εὐαγγελικοῦ ἀνδρός. (Εἰκ. 8).

Ἐπισκέφθημεν τὴν πινακοθήκην degli Uffizi, ἔνθα εἰκόνες τοῦ Dürer, Holbein, Rubens, Rembrandt, Tizian, Raffael, Perugino, καὶ ἐν ᾧ πλὴν τῶν ἔργων τούτων ἔσχομεν τὴν εὐκαιρίαν εἰδικώτερον νὰ σπουδᾶσωμεν τὰ ἔργα τῆς Τοσκανικῆς, Ἰταλικῆς, Ὀλλανδικῆς, Γερμανικῆς, Φλαμανδρικῆς, Γαλλικῆς, Ἐνετικῆς σχολῆς κλ.

Ἐπισκέφθημεν τὴν ἑτέραν διάσημον πινακοθήκην Pitti, ἐν ᾧ εὐρηνται αἱ τοῦ Raffael εἰκόνες τῆς Θεοτόκου (Madonna del Baldacchino, Madonna della Sedia), καὶ ἕτεραι εἰκόνες μεγάλων τεχνητῶν, οἷον τοῦ Tizian, Andrea del Sarto, τοῦ Veronese, τοῦ Van Dyck, τοῦ Fra Bartolomeo, τοῦ Tin-

toretto, τοῦ Rubens, τοῦ Murillo, τοῦ Rembrandt, τοῦ Guido Reni, τοῦ Leonardo da Vinci κλ.

Ἐπεσκέφθημεν τὸ Μουσεῖον τῆς Μητροπολεως (Museo di S. Maria del Fiore), ἔνθα εὑρηνται δύο μικραὶ εἰκόνες λαμπραῖς

Εἰκὼν 8.

Ἡ ἐν τῷ Μουσεῖῳ τοῦ S. Marco ἐν Φλωρεντία διασωθεῖσα εἰκὼν 12' αἰῶνος, παριστᾷ τὴν ἐπὶ τῆς Πλατείας Signoria διὰ πυρὸς καταδίκην τοῦ Σαβοναρόλα καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῦ.

Βυζ. τέχνης διὰ σμικροτάτων ψηφίδων πεποιημένη (εἰκ. 9. 10), δωρηθεῖσαι εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ τῷ 1394 ὑπὸ τῆς Nicolletta Grioni ἐκ Βενετίας, χήρας τοῦ Κου-

Εικουλαρίου τοῦ Αυτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Κατακουζηνοῦ
(1347—1358).

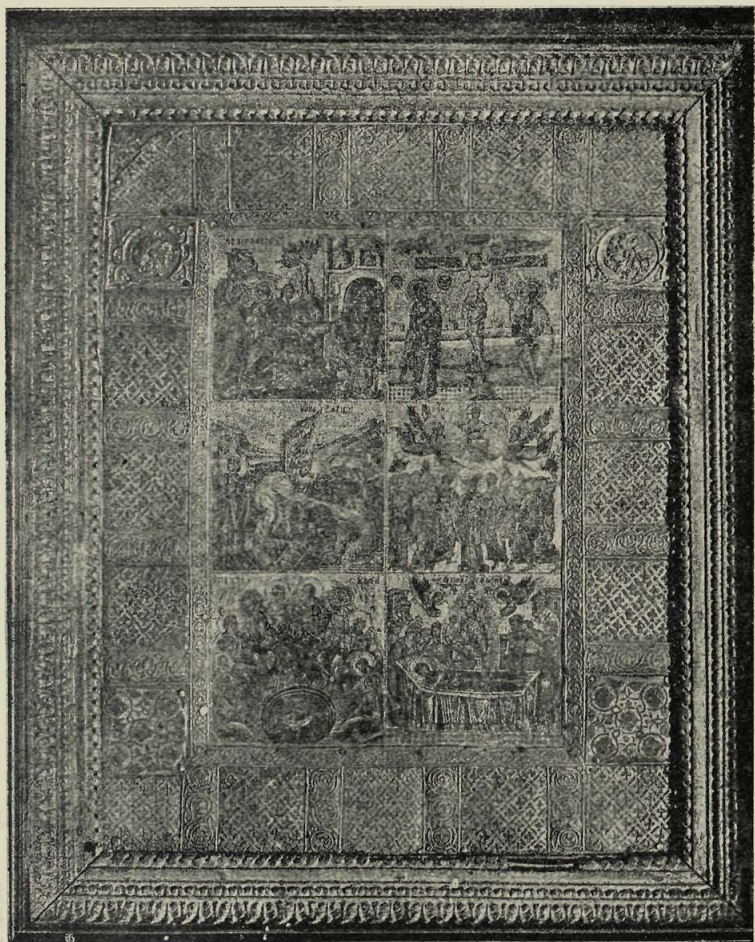

Εἰκὼν 9.

Βυζαντινὴ εἰκὼν διὰ λεπτοτάτης μουσειώσεως δωρηθεῖσα τῷ
ἐν Φλωρεντία Μουσεῖῳ τῆς S. Maria del Fiore ὑπὸ
τῆς χάριτος τοῦ Κουβικουλαρίου τοῦ Αυτοκράτορος
Ἰωάννου τοῦ Κατακουζηνοῦ (1347—1358).

Ἐπεσκέφθημεν τὸ Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (Pallazzo della

Εἰκὼν 10.

Βυζαντινὴ εἰκὼν διὰ λεπτοτάτης μουσειώσεως, δωρηθεῖσα τῷ
ἐν Φλωρεντίᾳ Μουσεῖῳ τῆς S. Maria del Fiore ὑπὸ
τῆς χάριτος τοῦ Κουβικουλαρίου τοῦ Ἀυτοκράτορος
Ἰωάννου τοῦ Κατακουζηνοῦ (1347—1358).

Crocetta. Museo Archeologico), ἔνθα ἀπεθαυμάσαμεν τὸν συσσωρευμένον πλοῦτον τῆς ἱστορίας καὶ τέχνης· πρὸς δὲ καὶ τὴν θρυμασίαν συλλογὴν τῶν ὑψοσμάτων καὶ ταπήτων (Galleria degli Arazzi).

Ἐπισκέφθημεν τὸ ἐν τῷ Palazzo del Potesta (Bargello) Ἑθνικὸν Μουσεῖον, ἐν ᾧ εὔρηται τὸ περιώνυμον ἄγαλμα τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Donatello, πληθὺς χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων καὶ τὸ ἐν τῇ ἐκεῖ σειρᾷ ὑπ' ἀριθ. 14 μετάλλιον, φέρον τὴν εἰκόνα τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ μεταβάντος Ἰωάννου Ζ'. τοῦ Παλαιολόγου (1390—1448) μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς : «ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΡΩΜΑΙΩΝ Ο ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ».

Εἶτα ἐπισκέφθημεν τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ὠραίων τεχνῶν (Accademia delle Belle Arti), ἔνθα διακρίνονται ὁ Δαβίδ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, αἱ εἰκόνες τοῦ Cimabue, τοῦ Giotto, τοῦ Albertinelli, τοῦ Fabriano, τοῦ Fra Angelico, τοῦ Perugino, τοῦ Fra Filippo Lippi, τοῦ Ghirlandajo, κλ.

Ἐπισκέφθημεν ὡσαύτως τὴν μικρὰν ἀλλ' ἀξιόλογον Πανακοθήκην τῆς ποτὲ Μονῆς S. Apollonia.

Ἐν τέλει δὲ σεβασμοῦ φόρον πρὸς τὴν ἐπιστήμην τελουῦντες ἐπισκέφθημεν τὸν πύργον τοῦ δικασήμου μαθηματικοῦ Γαλιλαίου (Torre al gallo) ⁽¹⁾, ἐν ᾧ φυλάσσονται τὰ χειρόγραφα, βιβλία, ἐργαλεῖα καὶ τὸ μέγα αὐτοῦ τηλεσκόπιον, καὶ μετὰ συγκινήσεως ἀνήλθομεν ἐπὶ τῆς μικρᾶς τοῦ πύργου τούτου ταράτσας, ἐφ' ἧς ἀγρυπνῶν ὁ μέγας νοῦς τοῦ Γαλιλαίου διὰ τῆς ἐπιτολῆς καὶ δύσεως τῶν ἀστέρων ἀνεκάλυπτε καὶ βεβχιότερον ἐπέθετο περὶ τῆς ἀντιστροφῆς πρὸς τὸν οὐρανὸν κινήσεως τῆς γῆς ⁽²⁾.

(1) Μικρὸν ἀπὸ τοῦ πύργου τούτου εὔρηται ἡ Villa de Galilei, ἔνθα ὁ Γαλιλαῖος τυφλὸς διήρχετο τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ βίου αὐτοῦ. Ὁ Μίλτων ἦτο ὁ μόνος αὐτοῦ φίλος, ὅστις διέκοπτε τὸ ζῆλον, ὑπ' οὗ περιεβάλλετο ὁ ἀπλῆτω φωτὶ τὴν ἐπιστήμην φωτισίας.

(2) Ὅτι παρὰ τοῖς ἡμετέροις προγόνοις ἦν γνωστὴ ἡ κίνησις τῆς γῆς ἰδὲ Πλουτάρχ. Τὰ ἀρέσκοντα τοῖς φιλοσόφοις. Συγκεντρωμένην δὲ πλουσιαν μελέτην περὶ τούτου ἰδὲ τὸ ἀκαταπύνητον πολυμαθῆσιαν ἐμφαῖνον ἔργον Χ. Παπαμάρκου : Τὰ ἀναγνωστικά βιβλία τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαιδῶν. 1897. τόμ. Β'. σελ. 4—5.

Τῆ 13 Αὐγούστου 2 μ.μ. ἀφίχθημεν τὸ πρῶτον εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ῥώμου καὶ Ῥωμόλου, εἰς τὴν πόλιν τῶν Λεγεῶνων, εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἐπιφομάχων καὶ τοῦ Αἵματος, τῶν Κατακομβῶν, τῶν Παπῶν, τοῦ Βίκτορος Ἐμμανουὴλ, τὴν Διωνίαν Πόλιν τῆς **Ῥώμης**.

Αὐθημερὸν 6 μ.μ. ἀπεθαυμάσαμεν τὸν κολοσσὸν τῶν Χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν, τὸν ἐν ἑαυτῷ τοσαύτην συγκεντροῦντα ἱστορίαν, τέχνην καὶ ποικίλην ποίησιν, τὸν Ἅγιον Πέτρον.

Μεθ' ὃ ἐπισκέφθημεν τὰς τέσσαρας μεγάλας Βασιλικάς, τὴν τοῦ S. Giovanni in Laterano ⁽¹⁾, τὴν σύμπαντος τοῦ κόσμου μητέρα καὶ κεφαλὴν Ἐκκλησίαν θεωρουμένην (Omnium urbis et orbis ecclesiarum mater et caput), τὴν πλούτῳ καὶ κάλλει ὑπέροχον βασιλικὴν τοῦ S. Paolo καὶ S. Lorenzo fuori le mura, καὶ τὴν τῆς S. Maria Maggiore, τὴν κατὰ παράδοσιν ὑπὸ τοῦ πάππα Λιβερίου (352—366) ἰδρυθεῖσαν, καὶ ἀξιόλογα ψηφοθετήματα αὐστηρῆς Βυζαντινῆς τέχνης τοῦ 6' αἰῶνος περιέχουσιν, αἵτινες μετὰ Ἁγίου Πέτρου ἀποτελοῦσι τὰς πέντε πατριαρχικὰς καλουμένας Ἐκκλησίας.

Μετὰ ταῦτα ἐπισκέφθημεν τοὺς ναοὺς τοῦ S. Croce in Gerusalemme καὶ S. Sebastiano, αἵτινες μετὰ τῶν προηγουμένων πέντε ἀποτελοῦσι τὰς ἑπτὰ ἐκκλησίας, ἃς οἱ ἐκ σύμπαντος τοῦ κόσμου εἰς Ῥώμην ἐρχόμενοι, ὄφειλον καὶ ὀφείλουσι νὰ ἐπισκεφθῶσιν.

Ἐπισκέφθημεν τὴν ἐν Via Appia συμπαθεστάτην ἐκκλησίαν Domine-quo vadis ⁽²⁾, τὴν πλουσιωτάτην Gesù, εἰς ἧς τὴν στέγην ἀπεικονίζεται ὁ θρίαμβος τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ, τὸν ναὸν τοῦ S. Nereo ed Achilleo, περιέχοντα ψηφοθετήματα Η'.

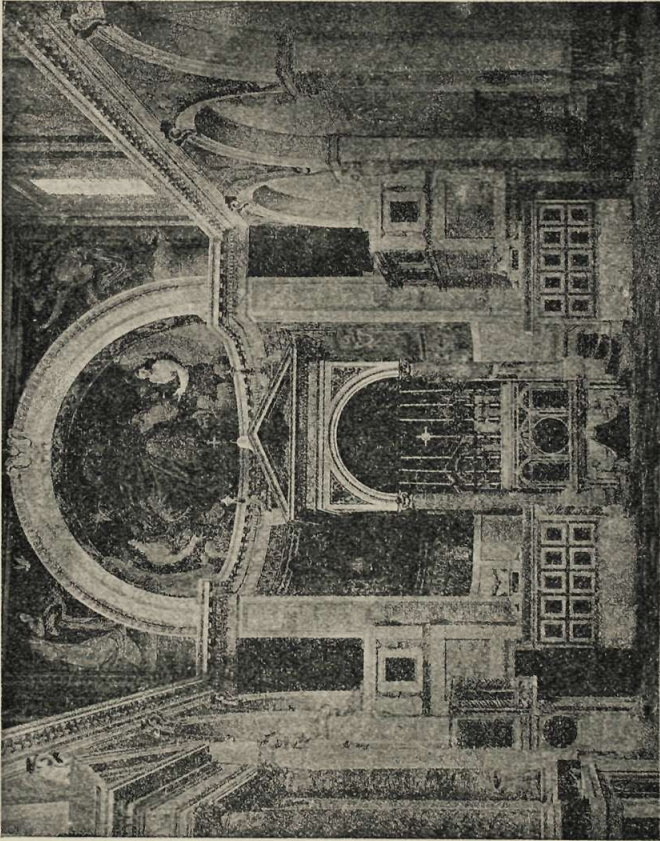
---

(1) Ἐκ δεξιῶν τοῦ ναοῦ τούτου κρέματαί μεγάλη σημαία, τρόπαιον ἐκ τῆς ἐν Ναυπάκτῳ ναυμαχίας τοῦ 1571.

(2) Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Πέτρος φεύγων τὸ μαρτύριον ἀπεχώρει τῆς Ῥώμης, ὅτε συναντᾷ τὸν Κύριον ἐρχόμενον πρὸς τὴν Ῥώμην. Ὁ Πέτρος ἐρωτᾷ· «Κύριε ποῦ ὑπάγεις; (Domine quo vadis?) ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπεκρίθη· «Καὶ πάλιν εἰς τὸ σταυρωθῆναι» (venio iterum crucifigi).

αἶθνος, τὸν ναὸν τοῦ S. Cesareo, ἐν ᾧ εὕρηται ἡ χορῆσις πέντε ἀμβώνων, ἡ ὑπὸ τὴν ἀγίαν τράπεζαν κρύπτη τοῦ μάρτυρος (Confensio) καὶ ὀπίσω ταύτης θρόνος τοῦ Ἐπισκόπου κλπ. (Εἰκ. 11).

Εἰκὼν 11.
Ἡ ἐν Ρώμῃ ἐν Via Appia βασιλικὴ τοῦ ἁγίου Καισίου,
ἐν ἣ διεσώθη ἡ χορῆσις τῶν πέντε ἀμβώνων.

Εἶτα ἐπεσκέφθημεν τὴν ἀρχαιοτάτην Βασιλικὴν τοῦ Ἁγ. Κλή-
μεντος μετὰ τοῦ ὑπογείου αὐτῆς ναοῦ, ὃν ἤδη ἀπὸ τὸ 392
ἀναφέρει ὁ Ἱερώνυμος, τὴν S. Maria del Popolo, παρ' ἣ κατώ-
κησεν ὁ Δούθηρος ἐν Ρώμῃ διατρέβων, τὸν ναὸν τοῦ S. Marco,
ἐνθα εὕρηται πληθὺς Χριστ. ἐπιγραφῶν, καὶ ἐν ᾧ περιεσώθησαν

ψηφοθετήματα Θ' αιώνας, τὸν ναὸν τῆς S. Pudenziana, ὅστις κατὰ τὴν παράδοσιν ἔκειτο ἐπὶ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀγ. Πουδεντίου, ἔνθα ἐφιλοξενήθη ὁ Ἀπόστολος Πέτρος, καὶ ἐν ᾧ εὕρηνται ψηφοθετήματα τοῦ Θ' αἰῶνος, ἐν οἷς παρίσταται ὁ Ἰησοῦς λέγων :

«DOMINUS CONSERVATOP ECCLESIAE PUDENTIANAE».

Ἐπεσκέφθημεν τὸν ναὸν τῆς S. Prasede, ἔνθα τὸ λαμπρὸν ψηφοθέτημα τῶν ΚΔ' πρεσβυτέρων τῆς Ἀποκαλύψεως. Ἐπεσκέφθημεν τὸν μόνον ἐν Ρώμῃ Γοτθικοῦ ρυθμοῦ ναὸν τῆς S. Maria sopra Minerva, τὸν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ναὸν τῆς S. Maria ara Coeli, ἐν ᾧ λέγεται ὅτι ἡ Σιβύλλα προεἶπεν εἰς τὸν Αὔγουστον τὴν γέννησιν τοῦ Κυρίου, καὶ ἐν ᾧ ὁ περιώνυμος βωμὸς

«ARA PRIMOGENITI DEI».

Ἐν τούτῳ φυλάσσεται τὸ λείψανον τῆς Ἀγ. Ἑλένης καὶ εὕρηται αὐστηροῦ βυζ. ρυθμοῦ ψηφοθέτημα τῆς Θεοτόκου, ἔργον Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου Κοσμᾶ (1290) ⁽¹⁾.

Ἐπεσκέφθημεν τὸν ναὸν τοῦ S. Pietro in Vincoli, ἰδρυθέντα τῷ 492 ὑπὸ τῆς Εὐδοξίας, ἐξ οὗ καὶ Εὐδοξιανὴ βασιλικὴ ἐπικαλεῖται, ἐν ᾧ φυλάσσονται αἱ ἀλύσεις τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου καὶ εὕρηται ὁ περιώνυμος Μωϋσῆς τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου⁽²⁾ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ πάπα Ἰουλίου τοῦ II.

Ἐπεσκέφθημεν τὸν ναὸν τοῦ S. Cosma e Damiano, περιέχοντα ψηφοθετήματα ΣΤ' αἰῶνος, τὸν ναὸν τῆς S. Francesca Romana (ψηφοθέτημα I' αἰῶνος), τὸν ναὸν τοῦ S. Teodoro

---

(1) Ἡ πλουσία ὀροφὴ τοῦ ναοῦ τούτου ἐγένετο εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐν Ναυπάκτῳ ναυμαχίας.

(2) Κατὰ τοὺς τεχνοκρίτας, αἱ ἐπὶ μέρους ἀναλογίαι τοῦ ἀγάλματος τούτου εἰσὶ δυσανάλογοι, καὶ τοῦτο, ὅπως τὸ σύνολον ἀποτελῇ τὴν τελείαν ταύτην ἁρμονίαν, ὡς τοῦτο συμβαίνει ἐν τοῖς μνημείοις τῆς ἀρχαίας τέχνης καὶ ἰδίᾳ ἐν τῷ πρυτάνει ναῷ τοῦ κόσμου, τῷ Παρθενῶνι. (πρὸς τὴν εἰδικὴν περὶ τοῦ Παρθενῶνος λαμπρὸν ἔργον Roma. Essai de comparaison entre l'architecture ancienne et l'architecture moderne, et explication des courbes du Parthenon. Athènes. 1868.

Rotondo (ψηφοθ. Ζ' αἰῶνος), τὸν ναὸν τῆς ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικῆς παροικίας S. Maria in Cosmedin, ἐν ἣ φυλάσσεται ὁ τύπος τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ἐκκλησιῶν, ἡ χρῆσις τῶν ἱερῶν διαστύλων κλ. κλ.

Ἐπεσκέφθημεν τὸν ἀπέναντι τούτου κυκλικὸν ναὸν τῆς Ἑστίας, βραδύτερον εἰς ναὸν S. Maria del Sole, ἐξ οὗ ἀπεσπάσθη ἡ ἐν τῷ Foro Romano στήλη τοῦ Φωκᾶ⁽¹⁾.

Ἐπεσκέφθημεν τὸν παρὰ ταύτην ἀρχαίου Ἰωνικοῦ ρυθμοῦ μαρμάρινον ναὸν τῆς Τύχης (Fortuna virilis), τὸν ἀπὸ τοῦ 880 μεταβληθέντα εἰς ναὸν τῆς Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας (S. Maria Egiziaca).

Ἐπεσκέφθημεν τὸν ναὸν τῆς S. Maria in Domnica, περιέχοντα ψηφοθ. Θ' αἰῶνος, καὶ ἐν ᾧ κεῖται τὸ σῶμα τῆς ἀγ. μάρτυρος Βαλβίνας (Corpus S. Balvinae). Ἐπεσκέφθημεν τὸν S. Stefano Rotondo τοῦ Ε' αἰῶνος (διαμ. 65. μετρ.), ἐν ᾧ περιεσώθη μικρὸν ψηφοθέτημα Ζ' αἰῶνος, περὶ δὲ τὸν ναὸν ἐφ' ὄγκοις ἀπεικονίζονται ζωηρότατα τὰ βασανιστήρια τῶν χριστιανῶν τῶν πρώτων αἰώνων, βθθέως τὴν ψυχὴν τοῦ χριστιανοῦ περιηγητοῦ συγχινοῦντα.

Ἐπεσκέφθημεν τὸ βαπτιστήριον τοῦ Λατεράνου (S. Giovanni in fonte), ἐνθα κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἐδέξατο τὸ ἅγιον Βάπτισμα, καὶ ἐν ᾧ εὗρηνται ψηφοθετήματα Ζ' αἰῶνος.

Ἐπισκέφθημεν τὸ ἐν ὑπαίθρῳ ψηφοθέτημα τοῦ Τρικλινίου τοῦ Λατεράνου (Η' αἰῶνος), τὴν παρακειμένην κλίμακα, Scala Santa, τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Πιλάτου, ἧς τὰς 28 βαθμίδας ἀνῆλθεν ὁ Κύριος, καὶ ἦν κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ μακαρία Ἑλένη ἐξ Ἱεροσολύμων ἔφερεν εἰς Ρώμην τῷ 326 μ. Χ.

Ἐπεσκέφθημεν τὴν βασιλικὴν τῆς S. Maria in Trastevere,

(¹) Ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦτον χύνεται πρὸς τὸν Τίβεριν ἡ Cloaca Maxima, ἣτις φέρει τὰς πρώτας ἀποπείρας τοῦ Ρωμαϊκοῦ θόλου, τὸν ζ' π. Χ. αἰῶνα κατασκευασθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ταρκυνίου (Superbi).

τὴν ἤδη ἀπὸ τοῦ 499 μνημονευομένην, καὶ ἐφ' ἧς κεῖται ἡ πηγὴ τοῦ ἐλαίου (fons olei), ὅπερ λέγεται ὅτι ἀνέβλυπεν, ὅτε ἠκούσθη ὅτι ἐγεννήθη ὁ Κύριος.

Ἐν τῷ προνάῳ τοῦ ναοῦ τούτου εὗρηται πληθὺς χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν καὶ συμβόλων, προερχομένων ἀπὸ τῶν κατακομβῶν, ἐσωτερικῶς δὲ ἐν τῇ ἀψίδι ἔχομεν αὐστηροῦ Βυζαντινοῦ τύπου εἰκόνας ΙΒ' αἰῶνος.

Ἐπισκέφθημεν τὸν ἐγγὺς κείμενον ναὸν τοῦ Ἁγίου Μάρτυρος Χρυσογόνου (S. Crisogono), στρατιώτου τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ, ἐν ᾧ λόγου ἀξίον τὸ ἐπὶ τοῦ ἰδαφους μαρμαροψηφοθέτημα τοῦ 1168, καὶ τὸ ἐπὶ τῆς ἀψίδος ψηφοθέτημα τῆς Θεοτόκου, περὶ ἣν ἴστανται ὁ ἄγιος Ἰάκωβος καὶ ὁ μάρτυς Χρυσόγονος, πιθανῶς ἔργα ΙΓ' αἰῶνος.

Ἐπὶ τοῦ Ἀβεντινοῦ λόφου ἐπισκέφθημεν τὴν ἀρχαιοτάτην βασιλικὴν S. Sabina, τὴν πασῶν τῶν ἐν Ρώμῃ Βασιλικῶν μεγαλητέραν, κεκοσμημένην διὰ 24 κιόνων Κορινθιακοῦ ῥυθμοῦ ἐκ Παρίου μαρμαρίου.

Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἐσωτερικῶς ἄνω τῆς εἰσόδου εἰκονίζονται τὰ δύο ψηφοθέτηματα τῶν ἱερῶν Γυναικῶν, αἵτινες, κρατοῦσαι βιβλίον, παριστώσι, ἡ μὲν, τὴν ἐξ ἔθνῶν ἐκκλησίαν, (Ecclesia ex gentibus), ἡ δὲ τὴν ἐξ Ἰουδαίων ἐκκλησίαν (Ecclesia ex circumcisione). Παραστάσεις λίαν ἐκφραστικαὶ καὶ πρωτότυποι.

Ἐπισκέφθημεν εἶτα τὸν ναὸν τοῦ S. Alessio, ἐν ᾧ περιεσώθη ζυλίνη κλιμαξ, προερχομένη ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας τούτου, ἣτις ἔκειτο ἐν τῇ θέσει ταύτῃ (*).

Ἐπισκέφθημεν τὴν S. Maria Aventina, τὴν ἀνήκουσαν εἰς τὸ τάγμα τῶν Μελιταίων ἵπποτῶν, καὶ τὸ ναίδιον τῆς S. Prisca, ἐν ᾧ λέγεται ὅτι ὁ Πέτρος ἐβάπτισε τοὺς πρῶτους χριστιανούς τῆς Ρώμης.

Εἶτα διὰ τῆς Porta Pia ἐξελθόντες ἐπισκέφθημεν τὴν τρίκλιτον Βασιλικὴν τῆς Ἁγ. Ἀγνῆς (S. Agnese), ἔνθα ἐν τῇ

(*) Ὁ ναὸς οὗτος ἀνήκει εἰς τὸ φιλανθρωπικὸν καθίδρυμα τῶν τυφλῶν.

ἀψίδι διεσώθη λαμπρὸν ψηφροθέτημα Ζ' αἰῶνος, ἐφ' οὗ παρίσταται ἡ ἀγία Ἀγνή ἐν μέσῳ τῶν ἀγίων Ὀνωρίου καὶ Συμμάχου, ἐπισκόπων Ρώμης.

Ἐπεράνω δὲ ταύτης ἀναγινώσκομεν «† O VIRGO FELIX, O NOVA GLORIA † COELESTIS ARCIS NOBILIS INCOLA».

Δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ τῆς κλίμακος, δι' ἧς κατερχόμεθα εἰς τὸν ναὸν εὐρηται πληθὺς χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν καὶ συμβόλων, προερχομένων ἀπὸ τῶν κάτωθεν αὐτῆς κατακομβῶν (4).

Εἶτα ἐπεσκέφημεν τὸν πρὸς ταύτην κυκλικὸν τάφον (διαμέτρου 22 μέτρων) τῆς S. Costanza, ὃν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἀνήγειρε τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ Κωνσταντίᾳ, οὗ τὸν θόλον ὑποθασταζοῦσιν 24 κίονες ἐκ γρανίτου, καὶ οὗ ὁ τοῖχος περικοσμεῖται ὑπὸ ψηφροθετημάτων Δ' αἰῶνος.

Τῇ 16ῃ Αὐγούστου ἐπεσκέφημεν τὸ πρῶτον τὸ φοβερὸν Κολοσσαῖον, εἰς ὃ εἰσελθόντες ἐνομίσαμεν ὅτι ἠκούομεν ἔτι τὰ σπυράγματα τῶν θηρίων καὶ τὰς φωνὰς τῶν ἀγίων μαρτύρων (5).

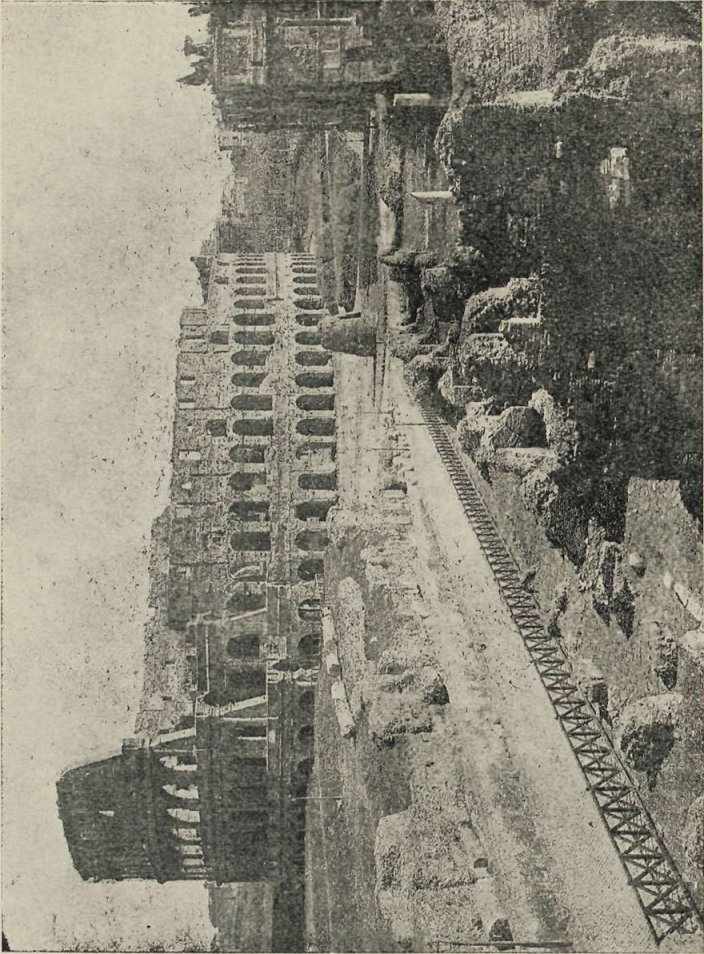
Εἶτα ἐπεσκέφημεν τὴν ἔξωθεν τούτου κρήνην, ἐν ἣ ἐπλύνοντο οἱ πλήρεις αἱμάτων ξιφομάχοι, καὶ τὴν θριαμβευτικὴν ἀψίδα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἰδρυθεῖσαν τῷ 311 ἐπὶ τῇ κατατροπῶσει τοῦ Μαξεντίου. Ταῦτα πάντα ἰδὲ ἐν εἰκ. 12.

Διὰ δὲ τῆς Via Appia κατήλθομεν εἰς τὰς κατακόμβας τοῦ Ἀγίου Καλλίστου (6), τὸν ὠραῖον τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας ἀναφωνοῦντες ὕμνον :

(4) Ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ναοῦ τούτου τρέρονται τὰ ἀρνία, ἀπὸ τοῦ μαλλίου τῶν ὁποίων κατασκευάζονται τὰ ὠμοφόρια, ἅτινα ὁ Πάπας προσφέρει εἰς τοὺς νέους ἀρχιεπισκόπους.

(5) Οὐδέποτε θέλομεν λητμονήσει ὅτι ὑπὸ τὴν πρώτην πλίνθον, ἣν ἐστηκώσαμεν ἐν τῷ Κολοσσαίῳ, ὅπως καταθέσωμεν, καὶ ἣν καταθέσαμεν ἐν τῷ Μουσεῖῳ ὑπ' ἀριθ. 2675 ἐξῆλθε φοβερὸς μαῦρος σκορπίος, προσπαθῶν νὰ πλήξῃ ἡμᾶς, καὶ δικαίως ἐνεθυμήθημεν τότε λόγους τοῦ Κυρίου. Λουκ. ι' 19. εἶπομεν δὲ καθ' ἑαυτούς : «ἀκόμη ἐξακολουθεῖ κατοικοῦσα εἰς τὰ ἐρείπια ταῦτα ἢ κακία τοῦ παλαιοῦ κόσμου ; ».

(6) Περὶ κατακομβῶν ἐν γένει ἰδὲ τὴν λαμπρὰν ἐπιστημονικὴν συγγραφήν V. Schultze die Catacomben. Leipzig. 1882.

Εἰκὼν 12.

Τὸ ἐν Ρώμῃ κολλοδαῖον, ἡ ἔξωθεν τοῦτου (ἐν εἰδει κυπέλης) κρήνη τῶν ξιφομάχων
καὶ ἡ θριαμβευτικὴ ἀψὶς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου.

*O Roma nobilis, orbis, et domina,
Cunctarum urbium excellentissima,
Roseo martyrum sanguine rubea,
Allis et virginum lilis candida,
Salutem dicimus tibi ! Per omnia,
Te benedicimus, salve, per saecula.*

(Ἐκκλησ. Ὕμνος ἐκ χειρογράφου τοῦ Βατικανῶ).

Ἐπεσκέφθημεν εἶτα τὰς κατακόμβας τῆς Ἀγίας Δομιτίλλας, ἔνθα ὁ νεκρικός θάλαμος Διογένους τοῦ Κοπιάτου, καὶ τὰς κατακόμβας τοῦ Ἀγίου Σεβαστιανοῦ.

Ἐσπουδάσαμεν τὸν ἐγγὺς κυκλικὸν (διαμ. 20 μετ.) τάφον τῆς Καικιλίας Μετέλλης (Caicilia Metella), τὸ forum Romanum, ἐν ᾧ ἡ λαμπρὰ Βασιλικὴ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (μηκ. 100 πλ. 76), τὰς θριαμβευτικὰς ἀψίδας τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου, καὶ Τίτου τὸ φοβερὸν τοῦτο μνημεῖον τῆς Ἑλλησιαστικῆς ἱστορίας, εἰς ἀνάμνησιν τῆς καταστροφῆς τῶν Ἰουδαίων (70 μ. Χ.).

Ἀνήλθομεν ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Παλατινάτου, ἔνθα εἶδομεν τὸν ἐκ τραβερτίνου λίθου βωμὸν μετὰ τῆς ἀρχαΐζουσῆς λατινικῆς ἐπιγραφῆς

SEI. DEI. DEIVAE. SAC.
C. SEXTIVS. C. F. CALVINVS. PR
DE. SENATI. SENTENTIA
RĒSTITVIT (1)

ἀφιερωμένον εἰς τὴν ἄγνωστον θεότητα, παράλληλον ἐπομένως τῷ Ἀθήνησι Βωμῷ :

ΑΓΝΩΣΤΩΙ ΘΕΩΙ (2)

Ἐπεσκέφθημεν τὸ Παιδαγωγεῖον (Paedagogium), ἔνθα ἀνεκλύφθη ἡ ἐν τῷ Kircheriano Μουσεῖῳ δι' ἀκίδος ἐπιγραφὴ τοῦ Ἀλεξαμένου μετὰ τοῦ ἐπὶ σταυροῦ περιυβριζομένου Κυρίου.

Ἐπεσκέφθημεν τὸ τμήμα τῆς Ρώμης Ghetto, ἔνθα ὁ Τίτος συνώκισε τοὺς ἀπὸ τῶν Ἱεροσολύμων αἰχμαλώτους Ἰουδαίους, τὸν οἶκον Casa di Rienzi, ἐν ᾗ κατώκησεν ὁ τελευταῖος τῆς

(1) Πρβλ. Inscriptiones. Latinae Antiquissimae. Edit. Mommsen. No. 632.

(2) Πράξ. ιζ'. 23. πρβλ. Πaus. Ἄττ. 4. Λουκ. φιλόπ. 13. καὶ ἐκτενέστερον Hensen. Der Apostel Paulus. Göttingen. 1830. σελ 45.

Ρώμης Tribuneus Plebis, και ὅστις καλεῖται οἶκος τοῦ Πιλᾶτου. Ἐπεσκέφθημεν τὸν S. Gregorio, τὸν και ἄλλως βηπτιστήριον τῶν Ἰουδαίων καλούμενον, τὴν στοὰν τῆς Ὀκταβίας, ἀδελφῆς τοῦ Αὐγούστου, και τὸ ἐγγὺς θέατρον τοῦ Μαρκέλλου, χωροῦν περὶ τὰς 20 χιλ. θεατῶν, και κτισθὲν κατὰ σχεδίων τοῦ Κολοσσαίου.

Ἐπεσκέφθημεν τὸ κυριολεκτικῶς ἀπέραντον Βατικανόν, ἐν ᾧ, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἀπεθησαυρίσθη ὄλος σχεδὸν ὁ πλοῦτος τῆς ἐπιστήμης και τέχνης.

Ἐν τούτῳ εἶδομεν τὴν Cappella Sistina μετὰ τῶν διασημῶν ἔργων τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλλου, τὴν πρό ταύτης μεγάλην εἰκόνα τῆς ἐν Ναυπάκτῳ ναυμαχίας, τὰς ἀπεράντους πινακοθήκας, ἐν αἷς διαπρέπουσι τὰ λαμπρότερα ἔργα τοῦ Raffael (1508—1520), τὸ Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἐν ᾧ ἄπειρος ὁ πλοῦτος τῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος εἰς Ρώμην μετενεχθέντων μνημείων και ἀγχιμαμάτων, ᾧν διαπρέπουσι τὰ τοῦ Σωκράτους, Θεμιστοκλέους, Εὐρυπίδου, Δημοσθένους, Περικλέους, Ἀσπασίας, Μουσῶν κλ.

Ἐπίσης εἶδομεν τὸ ἀπὸ τῶν κατακομβῶν προερχόμενον χριστιανικὸν ἐπιγραφικὸν Μουσεῖον (Galeria lapidaria) ὡς και τὸ χριστιανικὸν Μουσεῖον (Museo Cristiano), ἐν ᾧ ὡσαύτως ἀπὸ τῶν κατακομβῶν ἀπεθησαυρίσθησαν ποικίλα βεστανιστήρια τῶν ἀγ. Μαρτύρων, ποικίλα μικροῦ σχήματος ἄγια ποτήρια, πλῆθος ἰχθυδίων, δίπτυχα, τρίπτυχα, δακτύλιοι, σταυροί, παπικὸς σίφων τῆς ἱερᾶς μεταλήψεως, δύο περίπου σπιθαμῶν μήκος ἔχων, (fistula, arundo, pipa, pugillaris, siphon, calamus, canna, cannula) (1). Εἶδομεν τὰς μινυογραφίας τοῦ ἐν σχήματι σταυροῦ περιωνύμου Ρωσικοῦ ἑορτολογίου(2).

---

(1) Περὶ τῆς χρήσεως τούτου ὄρα ἐν τῷ Real-encyclopädie der christlichen Alterthümea F. X. Kraus ἐν λέξει fistula.

(2) Τοῦτο ἐκεῖ σημειοῦται ὡς ἔργον θ' αἰῶνος. ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι ἐστὶ ἔργον ις' αἰῶνος.

Ἡ τύχησαμεν νὰ σπουδάσωμεν τὸν περίφημον Βατικανὸν κώδικα, ὅστις πιθανῶς ἐστὶν εἰς τῶν πεντήκοντα, οὗς ὁ Εὐσέβιος κατὰ διαταγὴν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου κατεσκεύασε (¹) (τρισσὰ τετρασσὰ) (²) καὶ τὸ ἀληθῶς πολύτιμον Μηνολόγιον τοῦ Ἀυτοκράτορος Βασιλείου, περὶ τὰς 400 μινουογραφίας ἔχον.

Ἐπεσκέφθημεν τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ περὶ τοὺς 250. χιλ. τόμους ἔχουσιν καὶ 23 χιλ. χειρόγραφα, ὧν 4000 εἰσὶν Ἑλληνικά, ὡς καὶ τὸ ἐν τῷ Βατικανῷ περιάλλητον ἐργαστήριον τῶν ψηφοθετημάτων (Fabrica del mosaico).

Ἐπεσκέφθημεν τὸ παρὰ τὸν Ἁγ. Πέτρον νεκροταφεῖον τῶν Γερμανῶν (Teutones in pace) οὐτινος, τὸ χῶμα μετηνέχθη, ὡς λέγεται, ἀπὸ τοῦ Γολγοθᾶ.

Ἐπεσκέφθημεν τὸ Χριστ. Μουσεῖον τοῦ Λατεράνου, ἐν ᾧ ἀπερίγραπτος ὁ πλοῦτος τῶν ἀπὸ τῶν κατακομβῶν μνημείων, ἐν ᾧ ἡ παράστασις τοῦ καλοῦ ποιμένος (³), ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ἰππολύτου ὁ τῷ 1551 εὑρεθεὶς ἐν τῷ S. Lorenzo fuori le Mura (⁴) ἡ ἐπιγραφή τοῦ Ἀβερκίου (⁵) ἀπὸ μαρμάρου ἀνάγλυφοι σαρκοφάγοι τῶν πρώτων αἰῶνων κ.λ.

Ὡσαύτως ἐπεσκέφθημεν τὸ Museo Kircheriano (ἀπὸ τοῦ ἰδρυτοῦ Kircher), ἐν ᾧ πρὸς τῷ πλήθει τῶν Χριστ. μνημείων εὔρηται ἡ ἐν τῷ Παιδαγωγείῳ τοῦ Ἀβεντίνου λόφου εὑρεθεῖσα δι' ἀκίδος ἐπιγραφή αὕτη :

ΑΛΕΞΑΜΕΝΟΣ ΣΕΒΕΤΕ ΘΕΟΝ

μετὰ τῆς εἰκόνας, ἐν ἣ περιῦβρίζεται ὁ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ Κύριος καὶ ὁ Χριστιανὸς Ἀλεξάμενος τοῦτον σεβόμενος (εἰκὼν 13).

Ὡσαύτως ἐπεσκέφθημεν τὰ ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου Μουσεῖα,

(¹) Εὐσέβιος ἐν βίῳ Κωνσταντίν. IV 37.

(²) Δαμαλᾶ. Ἑρμηνεῖα εἰς τὴν Κ. Διαθήκην. Τομ. α'. σελ. 629.

(³) V. Schultze die Catacomben σελ. 183.

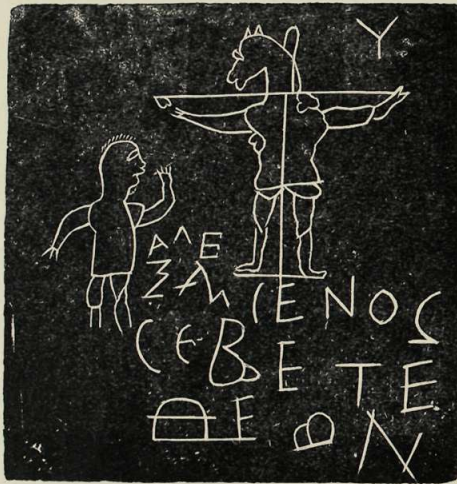
(⁴) Περιγραφήν τούτου ἰδὲ Kraus ἐν λεξ. Hippolytus πρβλ. V. Schulze die catacomben σελ. 184.

(⁵) Πρβλ. V. Schultze αὐτόθι σελ. 119.

καὶ τὰς πινακοθήκας, ἔνθα ἐν τῷ Museo Capitolino ἐπὶ τὸ αὐτὸ βλέπομεν τὴν περίσεμνον συνάθροισιν τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων (Stanza dei Filosofi), τῶν αὐτοκρατόρων (Stanza degli imperatori).

Ἐν τέλει ἐπεσκέφθημεν τὴν ὀπισθεν τοῦ Καπιτωλίου ἀναφερομένην φυλακὴν τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου (San Pietro in carcere).

Εἰκὼν 13.

Βλάσφημος παράστασις τοῦ θανατικοῦ πάθους.

«ΑΛΕΞΑΜΕΝΟΣ CEBETE ΘΕΟΝ»

Ἐπεσκέφθημεν τὸ ἐν ταῖς θέρμαις τοῦ Διοκλητιανοῦ Museo Nazionale μετὰ τῆς παρ' αὐτῷ ἐκκλησίας S. Maria degli Angeli. Ἐπεσκέφθημεν τὸ sub divo, καὶ ὑπὸ ἐνόδου θόλου (διαμέτρου 43. 40) στεγαζόμενον ἱστορικώτατον Πάνθειον, τὰ ὑπὸ τὴν γῆν Columbaria τοῦ Ὀκταβίου, καὶ τῆς Λιθίας, ὡς καὶ τὴν ἐν Ρώμῃ ἀνούσιον ἐστίν τῶν ἡμετέρων δραπετιδῶν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου.

Τῆ 10 μ. μ. ἀποχαιρετίσαντες τὴν Ρώμην, τὴν πρώτην τῆς

26 Αὐγούστου ἀφίχθημεν εἰς **Νεάπολιν**, ἔνθα ἀμέσως ἐπεσκέφθημεν τὸν ἡμέτερον ἑλληνικὸν ναὸν τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων, ἅπαντα περιγράψαντες τὰ κατ' αὐτόν.

Αἱ ἐν αὐτῷ εἰκόνες τῶν δωδεκαόρτων εἰσὶν ἔργα Εὐσταθίου Καρούσου, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν εἰκόνων τῆς Ὑπαπαντῆς καὶ τῆς Βαϊοφόρου, ἐφ' ὧν ἀναγινώσκομεν «Εὐστάθιος Καρούσος ἐποίησεν 1786» ἔργα μᾶλλον καλῆς τέχνης⁽¹⁾. Ὡσαύτως ὑπὸ μεγάλην εἰκόνα τῆς Θεοτόκου πενθούσης (Dolorosa) παρὰ τὸ ἐπιτροπικὸν ἀναγινώσκομεν «Εὐστάθιος ὁ Καρούσος Κεφαλ-
λινιεὺς ἔγραψεν ἐν ἔτει σωτηριῷ αἴσφ(;)» (=1778 ;).

Μετὰ μεσημβρίαν δὲ μετὰ πολλῆς τῆς ἱερᾶς πρὸς τὸν Ἀπόστολον Παῦλον ἀναμνήσεως καὶ βαθυτάτης θρησκευτικῆς συγκινήσεως ἐπεσκέφθημεν τοὺς Ποτιόλους (Pozzuoli), τοὺς κατὰ Κικέρωνα ποτε μικρὰν Ρώμην, ἔνθα ἐκ Συρακουσῶν πλείων διὰ Ρηγίου ἀφίκετο ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἑπταήμερον ἐν αὐταῖς διατρίψας (Πράξ. κη'. 12—14). Ἐκεῖθεν δὲ ἐπεσκέφθημεν τὰ ἐν Bajae ἀρχαῖα ἐρείπια τῶν ἀρχαίων ναῶν καὶ λουτρῶν, ἔνθα ὁ Νέρων τὴν γεννήσασαν Ἀγορίπιναν ἐφόνευσεν.

Ἐπεσκέφθημεν εἶτα τὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν τοῦ Ἁγ. Ἰαννουαρίου (S. Gennaro), ἔνθα ἐν τῷ παρεκκλησίῳ S. Restituta εὕρηται ψηφιδωτὸν τῆς Θεοτόκου ἐπὶ θρόνου· ἔργον ἸΒ' αἰῶνος. Ὡσαύτως δὲ παρ' αὐτὸν ἀρχαῖον βαπτιστήριον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου (S. Giovanni in fonte), ἐν ᾧ περιεσώθησαν ἀρχαιοτάτα ψηφιδωτὰ τῶν πτηνῶν, ἀμνῶν, καλῶν ποιμένων, τῆς θυσίας τοῦ Καῖν καὶ Ἄβελ, ἐλάφων πινοῦσῶν ἀπὸ τῶν πηγῶν τῶν ὑδάτων κλ.

Ἐξοχος δ' ἐστὶ καὶ ἡ περὶ τὸν σταυρὸν μουσειακὴ διακόσμησις, ἐφ' ἧς εἰκονίζονται πτηνὰ σταφυλὰς ραμφίζοντα.

Εἶτα ἐπεδύθημεν εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ ἀπεράντου καὶ ἀνεκτιμήτου ἀξίας Μουσείου τῆς Νεαπόλεως.

(1) Τούτου εἰσὶν ἔργα καὶ αἱ εἰκόνες τοῦ ἱεροῦ λειψάνου τοῦ Ἁγ. Σπυρίδωνος ἐν Κερκύρα.

Ἐν τούτῳ εὔρηται λαμπρὰ συλλογὴ τῶν ἀνδριάντων τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Ῥώμης, τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, τῶν θεῶν καὶ θεαινῶν, ὧν ἰδιαίχουσαν ἡμῖν ἐντύπωσιν ἐποίησατο ἡ ἀπὸ τοῦ ἐν Πομπηίᾳ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος μετενεχθεῖσα Ἄρτεμις, ἡμιανεφωμένον τὸ στόμα ἔχουσα, δι' οὗ ἐξηγγέλοντο τοῖς χρηματιζομένοις οἱ χρησμοὶ ὑπὸ τῶν ὑπ' αὐτὸ ὑποκρυπτομένων ἱερέων.

Ἐν τούτῳ εὔρηται ὁ Φαρνέσιος ταῦρος (il toro farnese), ὁ Φαρνέσιος Ἡρακλῆς [ΓΛΥΚΩΝ ΑΘΗΝΑΙΟΣ ΕΠΟΙΕΙ], ἡ θαυμασιωτάτη συλλογὴ τῶν ἀπὸ τῆς Πομπηίας ἀντικειμένων, ὧν προεξάρχει τὸ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης περιώνυμον ψηφοθέτημα τῆς ἐν Ἴσῳ μάχης τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου (333 π. Χ.), εὑρεθὲν ἐν τῇ Casa del Fauno ἐν Πομπηίᾳ.

Ἐσαύτως ἐν τῷ αὐτῷ Μουσεῖῳ εὔρηται λαμπρὰ συλλογὴ χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν, προερχομένη ἐκ τῶν κατακομβῶν τῆς Νεαπόλεως, τῶν τάφων τῶν Ποτιόλων κλ. κλ. πλουσία συλλογὴ ὄπλων, ἐφ' ὕγραῖς γραφῶν ἐκ Πομπηίας, ὑπὲρ τὰς 4000 ἀρχαίων ὑαλίνων ἀντικειμένων, ἀρχαίων ἀγγείων, νομισμάτων, μικρῶν μεταλλίνων ἀντικειμένων, καὶ ἡ ἀνυπολογίστου πλούτου συλλογὴ τῶν πολυτίμων ἀντικειμένων δακτυλιολίθων, ἀγγείων ἐκ πολυτίμων μετάλλων, χρυσῶν κοσμημάτων κλ. κλ.

Ἐσαύτως ἐν τῷ αὐτῷ τούτῳ Μουσεῖῳ εὔρηται ἡ Πινακοθήκη, ἔνθα διακρίνονται τὰ ἔργα τοῦ Tizian, Correggio, Raffael κλ. καὶ ἡ ἐκ 200 χιλ. τόμων συνισταμένη βιβλιοθήκη, ἐν ἣ περὶ τὰς 5000 διαφυλάσσονται χειρογράφων.

Τὸ Μουσεῖον τοῦτο λόγῳ τοῦ ἐπιστημικοῦ πλούτου καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ποικιλίας τῶν ἀντικειμένων εἶναι ἐν τῶν πρώτων Μουσειῶν τοῦ κόσμου, ἐν ᾧ ὡς ἐν ἀπεράντῳ κιβωτῷ διεσώθησαν τὰ ἔργα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ τέχνης τσοσούτων αἰῶνων.

Εἶτα τῇ 28 Αὐγούστου κατήλθομεν εἰς τὰς Κατακόμβας τοῦ Ἀγίου Ἰανουαρίου (Catacombe di S. Gennaro), εἰσελθόντες ἐν αὐταῖς διὰ τῆς καλουμένης Cappella cimiteriale, ἔνθα ὀπίσω τῆς ἀγίας Τραπέζης διεσώθη ἐπὶ τοῦ βράχου λαξευμέ-

νος ὁ θρόνος τοῦ ἐπισκόπου, πλῆθος ἀγιογραφιῶν (ὁ καλὸς ποιμὴν, ὁ Ἰωνᾶς ὑπὸ τὴν κολοκύνθην, ἡ ἀνάστασις τοῦ Λαζάρου, ὁ Μωϋσῆς, καὶ ἕτεροι μεταγενέστεροι ἅγιοι) καὶ τινα ψηφιδωτά. (1)

Ὡσαύτως ἐπεσκέφθημεν τὸ λαμπρὸν νέον τῆς Νεαπόλεως Νεκροταφεῖον, ἐν ᾧ θαυμάσιον τὸ κολοσσιαῖον ἀγάλμα τῆς θρησκείας, ἔργον τοῦ Angelini, ὡς καὶ τὸ ἀμφιθεατρικὸν τῶν ἀπόρων τάξεων νεκροταφεῖον (Cimitero della pietà).

Τῆ 30 Αὐγούστου διὰ τοῦ πύργου τοῦ Ἑλληνοῦ (Torre del Greco) ἐπεσκέφθημεν τὴν θαῦμα ἰδεῖσθαι νεκρὰν Πομπηίαν, ἐν ἣ πλὴν τῶν ἐν τῷ Μουσεῖῳ αὐτῆς ἀντικειμένων ἰδιαζόντως ἐσπουδάσαμεν τὴν Βασιλικὴν, ἣτις ἐχρησίμευεν ὡς δικαστήριον, καὶ τὰς ὑπ' αὐτὴν φυλακὰς, τοὺς ναοὺς τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ τοῦ Διὸς, τὸν καλούμενον οἶκον τοῦ τραγικοῦ ποιητοῦ, τὸν λαμπρὸν ἰδιωτικὸν οἶκον τοῦ Pansa, τοῦ Sallustii, τὸ νεκροταφεῖον τῆς πόλεως, τὸν οἶκον τοῦ Διομήδους, τὸν οἶκον del Fauno, ἐν ᾧ ἀνευρέθη τὸ ψηφιδωτὸν τῆς ἐν Ἰσῶφ μάχης τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τὸν οἶκον τοῦ Λουκρετίου, τὸ ἀρχαῖον θέατρον τὸν στρατῶνα τῶν ξιφομάχων, τὸ ἀμφιθέατρον (χωρητ. 20,000 ἀνθρώπων) κ.λ. κ.λ.

Τῆ 31 Αὐγούστου ἐπεσκέφθημεν τὴν ὠραίαν νῆσον Capri, ἐν ἣ τὸ θαῦμα τῆς φύσεως (Grotta azzurra), εἰς ἣν ὁ διὰ μικρᾶς τινοῦ ὀπῆς εἰσερχόμενος πλέει εἶτα εἰς κυανοῦν ὑγρὸν χάος πυρὸς καὶ φωσφόρων κυμάτων.

Τῆ 2 Σεπτεμβρίου τὸ δεύτερον ἤδη ἐπισκέφθημεν τὸν ἐν Bari ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὅστις διασωζει τὴν χρῆσιν τῶν ἱερῶν διαστύλων καὶ τὸ ὑπεράνω τῆς ἁγίας Τραπεζίης κιβώριον.

Δεξιᾶ εὐρῆται ὁ θρόνος τοῦ ἐπισκόπου, ἀριστερᾶ δὲ ὁ τοῦ βασιλέως (Sedes Regia). Ἡ γυναικωνίτις διαθέει μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ ἱεροῦ βήματος.

---

(1) Ἐκ τούτων ἐλάβομεν τὰ ἐν τῷ Μουσεῖῳ ὑπ' ἀριθ. 2688—2691.

Ἰπὸ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν τοῦ ὑπογείου ναοῦ εὔρηται τὸ λείψανον τοῦ ἁγίου Νικολάου⁽¹⁾.

Ἐσαύτως ἐπισκέφθημεν τὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν τοῦ S. Sabino μετὰ τοῦ κυκλικοῦ αὐτοῦ βαπτιστηρίου (νῦν σκευοφυλάκιον).

Οὕτως ἐν Bari κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τὴν τελευταίαν κωδωνοκρουσίαν τῆς μεσημβρίας ἐν τῇ Δύσει ἀκούσαντες, καὶ τὴν ἐσπέραν 6 μ. μ. ἀπὸ Βρενδησίου ἀπάραντες, τὴν πρωΐαν (3 Σεπτεμβρίου) ἀφίχθημεν εἰς Κέρκυραν, ἔνθα ἐν Παλαιοχώρῳ ἐμελετήσαμεν τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας (τὰ Εἰσόδια), εἰς ἧς τὴν πρόσοψιν, ἣν ἀποτελεῖ πρόστυλον κορινθιακοῦ ρυθμοῦ μετ' ἐπιστύλου ἀρχαίου ναοῦ ἀνέγνωμεν :

† «ΑΥΤΗ Η ΠΥΛΗ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΔΙΚΕΘΙ
ΕΙΣΕΛΕΥΣΟΝΤΕ ΕΝ ΑΥΤΗ.»

† Αὕτη ἡ πύλη τοῦ Κυρίου δίκεισι εἰσελεύσοντε ἐν αὐτῇ.
κάτωθι δὲ

† ΠΙΣΤΙΝ ΕΧΩΝ ΒΑΣΙΛΙΑΝ ΕΜΩΝ ΜΕΝΕΩΝ ΣΥΝΕ-
ΡΙΘΟΝ ΣΟΙ ΜΑΚΑΡ ΥΨΙΜΕΔΟΝ ΤΟΝΔ' ΙΕΡΟΝ
ΕΚΤΙΣΕ ΝΗΟΝ †
ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΕΜΕΝΗ ΚΑΙ ΒΩΜΟΥΣ ΕΞΑΛΑΠΑ-
ΞΑΣ † ΧΕΙΡΟΣ ΑΠ ΟΥΤΙΔΑΝΗΣ ΙΟΒΙΑΝΟΣ
ΕΔΝΟΝ ΑΝΑΚΤΙ⁽²⁾

Ἰπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ «Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ
ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΥΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΜΕΓΑΣ ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ»

---

(1) Μεταξὺ τῶν ἀφιερωμάτων εὑρομεν καὶ ἀφιέρωμα ἀτμοπλοίου ἀναφερόμενον εἰς τὴν παρά τὰς φλέβας τραχικὴν σύγκρουσιν τῆς Ταυρομίνας καὶ Θεσσαλίας ἐφ' οὗ ἀνέγνωμεν «Taoromina della società generale Italiana Florio-Rubatino investito la notte del 10 Settembre 1891 dal vapore Thesalia».

(2) Πρβλ. Ρωμανοῦ περὶ τῶν ἐν Κερκύρᾳ ἀρχαιοστ. χριστ. ναῶν. Φιλόπατρις 5 καὶ 11 Μαΐου 1813. Ἰδρωμένου Συνοπτικὴ ἱστορία τῆς Κερκύρας 1895. σελ. 46.

ἔργον ΙCΤ'. αἰῶνος) ἀνέγνωμεν : «Χεῖρ Πέτρου Λαμπάρδου». Ὑπὸ δὲ τὴν τῆς Θεοτόκου εἰκόνα ἀνέγνωμεν : «παρὰ Βενεδίκτου Πιέρη 1801.

Ὑπὸ ἑτέραν δὲ εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀνέγνωμεν : Δένσις καὶ ἀφιέρωσις καὶ παντῖα ἔξοδος τοῦ εὐγενοῦς καὶ εὐσεβοῦς Κυρίου Σταυράκη τοῦ Πιέρου».

Ἐν Mon repos δέ, τῇ Βασιλικῇ ἐπαύλει, εἶδομεν τὴν εἰκόνα τοῦ ἀπαγχονισμοῦ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'. γεγραμμένην ὑπὸ τοῦ διακεκριμένου ζωγράφου κ. Λύτρα.

Οὕτως, μετὰ τρίμηνον ἀποδημίαν (ἄπὸ 10 Ἰουνίου—4 Σεπτεμβρίου), Κυρίου συναιρομένου, ἐπανήλθομεν εἰς τὴν γενέτειραν, τὰς παμφιλτάτας ἡμῖν Ἀθήνας, ὧν φίλτερον οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ.

Μετὰ μικρὰν δ' ἀνάπυλαν ἐπεσκέφθημεν τὰς Πάτρας (16 Σεπτεμ.), Πύργον (18 Σεπτεμ.), Λάππα (22 Σεπτεμ.), Μεσολόγιον (23 Σεπτεμ.), Κιάτον (25 Σεπτεμ.), ἔνθα ἐζητάσαμεν τὰ ἐρείπια κεχωσμένου ναοῦ Θ' αἰῶνος· ἐπὶ μαρμάρου δὲ τινος ἀνέγνωμεν : ΚΑΙ ΠΑΝΤΩΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥΝΤΩΝ.

Εἶτα ἐπεσκέφθημεν τὸ Ναύπλιον (26 Σεπτεμ.), Κόρινθον (27 Σεπτεμ.), τὸν τάφον τοῦ σεπτοῦ ἡμῶν καθηγητοῦ καὶ προστάτου Σ. Κολιάτσου, καὶ τὴν Αἰγίναν (1-4 Ὀκτωβρ.), ἔνθα ἐν τῷ ναφ τῆς Φανερωμένης ὑπὸ τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου ἀνέγνωμεν.

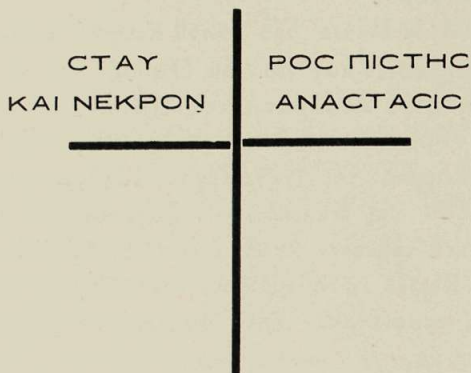
Δένσις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Μελετίου ἀρχιεπισκόπου Αἰγίνης ἐπὶ κλινῶν . . . ποίημα Ἐμμανουὴλ Ἱερέως Σκορδίλη (τοῦ Κρητός).

Ἐπὶ δὲ τοῦ ἡγουμενείου τοῦ Μετοχίου τῆς Μονῆς εὔρηται κινήτῃ εἰκὼν τοῦ «ἐπὶ Σοὶ χαίρει», ἐφ' ἧς ἀναγινώσκομεν·

«Χεῖρ Θεοχάρου | Πουλάκι ἐκ Κυδωνίας | τῆς νήσου Κρήτης». Ἔργον ἐξόχου Βυζ. τέχνης.

Ἐπί χριστ. δὲ τάφου ἄρτι ἀνασκαφέντος εὔρομεν ἐφ' ὑγροῦς
γεγραμμένον σταυρὸν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης:

Ἐν τῷ ναῶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὑπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ Προ-
δρόμου εὔρηται τὸ ἔτος αχξγ' (1663).

Ἐπί νεωστί δὲ παρὰ τὴν πόλιν, πρὸς τὴν ἰσταμένην στήλην
τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης, ἀνακαλυφθέντος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους
ψηφοθετήματος ἀρχαίας Βασιλείου στοῦς ἢ Χριστιανικῆς Βα-
σιλικῆς, ὅπερ μᾶλλον ἡμεῖς τοῦλάχιστον νομίζομεν, ἀνέγνωμεν:

ΘΕΟΔΩ (ΡΩ;) . . . . . ΟΝΤΙCΑCΕΤΗΤΕC-
[CΕΡΑ
ΕΧΘΕΜΕΛΙΩΝΤΗNC . . . . . ΟΙΚΟΔΟΜΗCΑΠΡΟ·
[CΟΔΕΥΘ
ΧΡΥCΙΝΟΡΗΠΕΙ; ΚΑΙΕΚΤΩΝΤΟΥΘΥΔΡΕΩΝΧΡΥ
[ΣΙΝΟΙΡΕ

Αὕτη, ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1900 συντελεσθεῖσά μοι ἐργασία.

